

L'espoliació del patrimoni documental i bibliogràfic de Catalunya durant la Guerra Civil espanyola (1937-1939)

Josep Cruanyes i Tor

S'ha parlat i escrit molt sobre la documentació catalana que hi ha a l'Arxiu de Salamanca, els popularment anomenats "papers de Salamanca", però s'ha aprofundit poc sobre com, per què i amb quina finalitat la major part de la documentació de la Catalunya republicana va anar a parar a l'edifici del col·legi de San Ambrosio de la ciutat castellana. S'ha escrit molt sobre quina és la documentació que allí hi ha emmagatzemada, cosa que ara per ara és difícil d'establir, ja que, si es consulta el sumari general, es veu de seguida que no hi ha ordre ni concert. La documentació, de fet, no ha estat inventariada. Només, fruit d'un conveni del nostre govern amb el de l'Estat, el fons documental de la Generalitat ha estat classificat¹.

El web² de l'arxiu informa, sumàriament, sobre l'origen del fons de Salamanca i de com hi anà a parar la documentació catalana: "*La Delegación del Estado para la Recuperación de Documentos que el ejército de Franco obtenía selectivamente en las unidades administrativas de diversos organismos e instituciones en diversos frentes durante la guerra civil. Estos documentos se reunían en las delegaciones territoriales de Recuperación de Documentos y desde estas se enviaban a la Delegación Central de Recuperación de Documentos de Salamanca, constituyendo una de las fuentes básicas de información para el Tribunal Especial para la Represión de la masonería y el Comunismo creado el 1940*".

Per tant, vaig iniciar l'estudi³ sobre l'origen i el funcionament de la "*Delegación del Estado para Recuperación de Documentos (DERD)*"⁴. L'estudi de les disposicions legals que establiren aquest organisme posa en evidència que les lleis i els reglaments només són el resultat final d'un procés, i no s'entenen si no tenim una visió més general de les circumstàncies que les envolten i l'objectiu que se cercava en fer-les. Aquestes disposicions tampoc expliquen, en si mateixes, tots els objectius que es volien assolir. Per això vaig decantar el treball cap a desco-

brir quina fou la política dels nacionals envers la documentació, les publicacions i el patrimoni bibliogràfic, ja que, altrament, seria una visió parcial. En definitiva, vaig estudiar, la política que el Movimiento Nacional (MN) exercí sobre el patrimoni documental dels qui ells anomenaven "l'enemic".

1. La creació de la DERD

El Ministeri d'Interior, al capdavant del qual hi havia el ministre Ramon Serrano Súñer, va crear el 26 d'abril del 1938 la DERD, l'objectiu de la qual, tal com diu el mateix decret, era unificar en un sol organisme la recollida, la custòdia i la classificació de tota la documentació d'arxius de les administracions, les entitats i les persones "*desafectas al Movimiento Nacional y que sean susceptibles de suministrar al estado información referente a la actuación de sus enemigos*". La finalitat, doncs, es deia que era obtenir informació dels contraris al Movimiento. No oblidem que aquesta disposició es fa en plena guerra i que té com a objectiu la documentació que es trobava a les zones sota el control dels nacionals, però sobretot la de les que s'aniran ocupant, on la Delegación podrà actuar directament sota les ordres de les autoritats militars d'ocupació. El 12 de maig del 1938 es publicava una ordre del mateix ministre de l'interior que nomenava com a "*Delegado*" el màxim responsable d'aquell organisme: Marcelino de Ulibarri y Eguiraz⁵.

Tal com podem veure en la redacció del decret, aquest organisme no és un fet nou, sinó que respon a un intent de fer més efectiva una operació que ja s'estava duent a terme. Aquest decret parteix de l'existència d'un pla de "recuperar"⁶ la documentació dels "enemics" i el que fa és atorgar la responsabilitat de la tasca a aquest organisme. Aquest mateix decret, doncs, va plantejar-me la necessitat d'aprofundir-hi i cercar-ne els antecedents.

El franquisme, des dels primers moments de la guerra, va declarar fora de la llei tots els partits i les agrupacions polítiques o socials que havien format el Frente Popular, el Front d'Esquerres a Catalunya, i de totes les que s'oposaven a les forces que formaven el Movimiento Nacional⁷. En el decret d'il·legalització "*s'ordenava la confiscació de tots els béns i els documents d'aquestes institucions*", que passaven a ser propietat de l'Estat⁸. Així mateix, encomanava als caps de les columnes d'ocupació que es prenguessin mesures per tal que es tingués cura de la confiscació dels béns dels partits i també de persones que s'oposaven al MN. Tot i que el decret era de partits polítics, el que feia no era regular-los, sinó que marcava l'inici de la persecució política i econòmica de tots els contraris al MN⁹. Per tant, des de l'inici de la guerra el MN donava una importància específica a la confiscació de la documentació dels republicans com una eina per a demostrar els

“crims” dels enemics i, en definitiva, justificar la sublevació militar contra la República.

2. Destrucció dels documents i els llibres dels contraris al MN

Analitzant les disposicions legals, veiem com els membres del MN van anar establint un pla per a esborrar tot vestigi dels opositors, no tan sols des d'un punt de vista de persecució de persones i institucions, sinó també de qualsevol mena de rastre que pogués ser-ne testimoni. Conscients que els llibres són una eina de transmissió del pensament i les idees polítiques i socials i, per tant, una font de cultura, van promoure tota una sèrie de disposicions adreçades a destruir tot llibre o publicació que pogués contenir idees contràries a l'ideari del MN.

El mateix 1936 es va dictar un decret¹⁰ amb la finalitat de declarar il·lícits “*el comercio y circulación de libros pornográficos*”. Aquest títol, però, no reflectia la finalitat efectiva. No només es pretenia imposar el puritanisme, que era un dels trets de l'ideari del MN. L'article 1 declarava il·lícita, no només la literatura on hi hagués algun nu, que, per les idees extremadament puritanes, era considerada com a pornografia, sinó també tot el que s'acostés a la llibertat de pensament o tan sols al pensament i, per tant, els llibres, els fulletons o les publicacions de tota mena “*de literatura socialista, comunista, libertaria y, en general, disolvente*”. Aquest darrer mot, del nou vocabulari del nou règim, era un calaix de sastre on cabien tots els que no combregaven amb els principis i les idees del MN. El decret responsabilitzava els editors, els distribuïdors i els llibreters de lliurar aquest material “*disolvente*” a la biblioteca universitària o provincial, que els conservaria tenint “*el más escrupuloso cuidado en el servicio de ellos, en su conservación y vigilancia, y sólo cuando se justifique plenamente la utilidad o necesidad científica de su consulta se podrán poner en manos de los lectores de reconocida capacidad*”¹¹.

Aquesta primera norma va ser completada per una ordre¹² més contundent que disposava la depuració de totes les biblioteques públiques i de centres culturals, de col·legis o d'acadèmies. Per dur-ho a terme es crearen unes comissions en cada districte universitari que havien de revisar els fons de tota mena de biblioteques. Els depuradors havien d'identificar tota mena de publicacions “*grabados e impresos que contengan en su texto láminas o estampados con exposición de ideas disolventes, conceptos inmorales, propaganda de doctrinas marxistas y todo cuanto signifique falta de respeto a la dignidad de nuestro glorioso Ejército, atentados a la unidad de la Patria, menoscabo de la Religión Católica y cuanto se oponga al significado y fines de nuestra Cruzada Nacional*”.

Les comissions depuradores havien de trametre les llistes dels llibres que *"a su juicio constituyan un peligro para los lectores habituales de las bibliotecas"*¹³ a la *"Comisión de Cultura i Ciencia de la Junta Técnica del Estado"*, que els classificaria en tres grups:

- " 1.º Obras pornográficas de carácter vulgar sin ningún mérito literario.*
- 2.º Publicaciones destinadas a la propaganda revolucionaria o a la difusión de ideas subversivas sin contenido ideológico de valor esencial.*
- 3.º Libros y folletos con mérito literario o científico que por su contenido ideológico puedan resultar nocivos para lectores ingenuos o no suficientemente preparados para la lectura de los mismos."*

Les publicacions dels dos primers grups havien de ser destruïdes i només les del tercer havien de ser guardades en lloc no visible i d'accés limitat: *"solo podrán ser utilizadas por personas que lleven permiso especial dado por la Comisión de cultura, previo asesoramiento de autoridades competentes"*.

Aquesta norma donaria lloc a unes llargues llistes de llibres i d'autors prohibits, ja que no només es prohibien llibres pel seu contingut, sinó també pel sol fet que el traductor fos republicà. Aquestes llistes de llibres a destruir van ser posades a mans de diversos organismes repressius que es dedicaven sistemàticament a inspeccionar llibreries¹⁴, com ara el Servicio Nacional de Propaganda, dependent del Ministerio de la Gobernación i la Falange. Aquesta operació no l'hem de deslligar de l'actuació envers la documentació ja que, com veurem, tot formava part del mateix pla.

3. La creació de l'Oficina de Investigación y Propaganda Antimarxista (OIPA)

Hi havia un projecte del capità Juan Fontán sobre com havia de ser un *"Centro de Investigación y Propaganda Anticomunista"*. Partia de la formació d'un arxiu amb documents i publicacions que s'havien de confiscar i establia un esborrany de classificació. Aquesta classificació, en primer lloc, es dividia per organitzacions, on s'inclouïa des de la maçoneria, el comunisme, el socialisme, l'anarquisme i el sindicalisme fins als partits republicans i el *"separatismo"*. En segon lloc, s'obrien dues subdivisions, una de material i una altra de personal, i es donaven criteris de *"orden de trabajos"*, de com s'havia de tractar la documentació i els altres elements intervinguts. En aquest sentit, calia assenyalar en els documents el lloc i la data on s'havien trobat.

La subdivisió de materials havia d'incloure llibres, publicacions de tota mena, cartells, emblemes, banderes i fotografies dels organismes.

Dels exemplars repetits de publicacions, revistes i llibres calia conservar-ne un nombre mínim de cada un i *"inutilizar todos los demás"*.

La subdivisió personal havia de reunir les llistes negres, les llistes d'afiliats, la correspondència, els llibres d'actes o les fotografies personals. Havien de separar els documents que servien directament per a fer fitxes i llistats (fitxers, llistes d'afiliats o carnets) dels que necessitaven una lectura més detinguda (llibres d'actes) per a obtenir-ne informació. Les fitxes de les actes i la correspondència havien de ser fetes pels caps de la secció, com a persones més capacitades, i no pel personal auxiliar. S'havien de fer tres fitxes de cada persona que sortís en els documents i qualsevol dada d'interès que es trobés a la documentació, tant de persones com de material, s'havia de comunicar al *"cuartel general"*¹⁵.

Es proposaven com a persones capacitades per encarregar-se de la classificació i la interpretació dels documents Manuel Vázquez Tamames, exjutge d'Astorga, Ignacio Serrano, catedràtic de la Facultat de Dret de la Universitat de Salamanca, i Nicolás Rodríguez Niceto, catedràtic de la Facultat de Dret de Salamanca.

En la documentació posterior d'aquest organisme trobem una altra classificació que no correspon a cap mena de criteri arxivístic d'ordenar la documentació d'institucions, organismes o sèries documentals, sinó que es va fer sobre la base d'uns principis ideològics de triar la documentació que faria més útil la feina d'obtenció de dades per a la confecció de les fitxes:

"0. Asuntos militares (Guerra, Marina, Aire; Fichas, Comunicados, Cartografía).

1. Política interior (Policia y orden público en general, Evacuados, Asistencia social, Documentación particular).

2. Intervención extranjera (Refugiados, Ayuda material, personal y moral, Propaganda, Correspondencia hacia el extranjero y del extranjero).

3. Cultura y Propaganda (Instrucción pública en general, Deportes, Conferencias y veladas, FETE, Propaganda y agitación).

4. Justicia (Tribunales populares, Encarcelamientos, Sentencias, Trabajos forzados).

5. Partidos políticos (PC, PS, PR, JSU, FAI; Libros de contabilidad y de actas).

6. Separatismo (Partidos políticos Vascongadas, Cataluña, Galicia. Centros de las instituciones separatistas, Universidades, etc.).

7. Economía (Incautaciones, HACIENDA, Abastos).

8. Organizaciones sindicales (UGT, CNT, AIT, SOV).

9. Actividades disfrazadas (DERDI, Amigos de la URSS, Comités de ayuda, Ligas antifascistas, Contra la guerra y el fascismo, Organizaciones femeninas, Hogar de la mujer moderna, Naturistas, Esperantistas, Ateneos culturales, etc., Deportes, Sectas Teosofismo, Masonería)."

El 20 d'abril de 1937 es va materialitzar el projecte i es va crear l'Oficina de Investigación y Propaganda Antimarxista (OIPA), dependent de la Secretaria General del cap d'Estat¹⁶. La finalitat era *"recoger, analizar y catalogar todo el material de propaganda de todas clases que el comunismo y sus organizaciones adláteres hayan utilizado para sus campañas en nuestra patria, con el fin de organizar la correspondiente contra-propaganda tanto en España como en el extranjero"* i això ho havien de fer en col·laboració amb institucions d'altres països, com ara l'Anticomintern de Berlín, l'Institut d'Investigacions Científiques del Comunisme de Varsòvia, la institució antimarxista "Maître Aubert" de Ginebra o la "National Herstel" d'Holanda, entre d'altres¹⁷. Per dur a terme aquesta tasca, s'havia de comptar amb l'ajut de les autoritats militars i civils, les quals s'havien de cuidar *"de recoger, tanto en la zona ocupada como en las que se vayan ocupando, la mayor cantidad de pruebas de las actividades marxistas en España, y en particular la documentación de las sociedades masónicas, Liga de Derechos del Hombre, Amigos de Rúsia, Socorro Rojo Internacional, Cine Clubs (material cinematográfico), Ligas anti-Fascistas, Instituciones Naturistas, Federaciones de los trabajadores de la Enseñanza, etc."*. La direcció d'aquesta tasca es va encomanar a una comissió formada per Manuel Maestro Maestro, Juan Fuentes Bertrán¹⁸ i Eduardo Galán Ruiz.

La seva seu era a Salamanca, la capital administrativa dels revoltats que, amb posterioritat, Franco traslladaria a Burgos. Disposava d'una oficina d'arxiu, biblioteca i classificació i una oficina d'escorcolls per a la recerca de documentació amb tres seccions. Una de brigades mòbils, amb diversos equips cadascun dels quals tenia un cap de grup i auxiliars de suport. Cada cap de grup havia de donar el *"parte"* dels escorcolls fets durant el dia a l'oficina, encara que fossin negatius. Una secció de transports, que disposaria d'una camioneta per a repartir els equips i que a la fi del dia els recolliria i traslladaria la documentació intervinguda a l'oficina. I, en tercer lloc, una secció d'informes i classificació, encarregada de cercar dades dels centres oficials o associacions que haguessin intervingut a favor dels *"rojo separatistas"* i dades de particulars que poguessin ser interessants per als escorcolls. Dels domicilis a escorcollar, se'n faria una llista ordenada amb el màxim de dades. Cada nit haurien de preparar la llista dels escorcolls a fer el dia següent. Al cap del dia recollien els *"partes"* de escorcolls, que es classificarien per ordre alfabètic. Un cop recollit el material, s'assenyalarien els sacs pel lloc de procedència i es repartiria a la secció de classificació per a fer-ne el buidatge.

El 29 de maig de 1937, Ulibarri és nomenat per Franco cap de la Delegación de Servicios Especiales: *"He dispuesto nombrar V. E. Delegado General de servicios especiales, para que en mi nombre intervenga en todos los asuntos referentes a actividades de las Sectas Secretas"*¹⁹. Franco havia encomanat personalment a Ulibarri que *"procurese recuperar cuanta documentación relacionada con las sectas"*

secretas y sus actividades en España, estuviese en poder de particulares, autoridades y organismos oficiales, guardándola cuidadosamente en lugar alejado de todo peligro, y en el que pudiera ordenarse y clasificarse para llegar a construir un archivo que nos permitiera conocer, desenmascarar y sancionar a los enemigos de la Patria". La seu d'aquest servei també es va situar a Salamanca. Tot i que dins dels plans d'actuació de l'OIPA també incloïa la maçoneria, els Servicios Especiales es van especialitzar en la recerca de documentació de la maçoneria i de les institucions i dels grups que, d'acord amb la seva mentalitat, no goso dir-ne ideologia, eren considerats elements afins, com ara els jueus, la lliga dels drets de l'home, els teosofistes o els naturistes.

Amb posterioritat, el juny del 1937, va ser creada dins l'OIPA "*la oficina de Recuperación de Documentos*", que fou dirigida per Ulibarri, també com a delegat i màxim responsable. La mateixa persona unificaria sota les seves ordres els "*Servicios Especiales*", dedicats a la Maçoneria, i "*Recuperación de Documentos*", encarregada de la resta d'organitzacions. El projecte de treball teòric de l'OIPA com a centre d'estudis i de propaganda restarà sempre en un segon terme i no he trobat cap indici que s'arribés a dur a terme.

En crear-se l'Oficina de Recuperació es pretenia unificar en un sol organisme de l'Estat la responsabilitat de la tasca de recollida, custòdia i classificació de tota la documentació de l'enemic. Així, en un informe del 4 d'agost del 37²⁰, que atribueixo a Ulibari, es feia referència a una ordre donada en aquest sentit el 14 de juliol als generals de l'exèrcit, però plantejava la necessitat que es dictés una Ordre o Decret que tingués força legal general, amb una clàusula penal per als qui contravinguessin, s'oposessin o obstaculitzessin la seva tasca. L'informe també remarcava que aquest organisme havia de tenir exclusivitat en la funció, una continuïtat que defugís actuacions espontànies i havia de comptar amb una plantilla de personal fix i adient dedicat a la recerca, l'estudi i la sistematització dels documents per tal de posar-los a disposició de l'autoritat o l'organisme que els necessités i en pogués treure el millor partit. Per intentar recuperar el major nombre de documentació es plantejava la necessitat d'actuar amb rapidesa i eficàcia des del primer moment de l'ocupació dels nous territoris i, en la fase posterior a l'entrada, havia de tenir la col·laboració de la policia, que li havia de trameure la documentació trobada en els escorcolls que duguessin a terme.

Des d'aquest moment, es deixava clarament establert que la primordial funció del servei era obtenir documentació per a treure dades que facilitessin a la policia i als altres òrgans la tasca repressiva de persecució política que s'iniciava un cop ocupada una població. Per això, ressaltava la necessària relació amb l'Auditoria Militar de Guerra, per facilitar-li "*las piezas documentales probatorias de la culpabilidad de personas que han de ser inmediatamente juzgadas*". Fins i tot s'arribava a proposar "*que fuese un auditor quien se encargara de dirigir la oficina de Recuperación*".

En el moment en què es va fer l'informe s'estava en plena campanya militar del País Basc i ja s'havia ocupat Bilbao. S'hi remarcava la necessitat de tenir preparada, prèviament a l'ocupació, el màxim d'informació sobre els llocs a escorcollar. L'informe diu que llavors s'estava fent aquesta recopilació des de l'oficina de campanya de Bilbao, tot preparant l'ocupació de Santander i d'Astúries. Aquestes dades s'obtenien dels serveis d'informació i de persones "*afectas*". Eren dades de les adreces dels centres oficials, les seves funcions i les persones destacades. Els era primordial que els equips sabessin on havien d'actuar, disposant de mitjans humans, materials i de transport suficients. Pel que fa a la classificació, es plantejava la necessitat de disposar de persones procedents dels organismes de l'Estat a qui la documentació afectés per tal de ser més eficaç.

En un informe anònim que data al final del 38²¹, un cop acabada la campanya d'Euskadi, es feia balanç del servei de Recuperación i s'elogiava la tasca d'Ulibarri, que des de Bilbao va dirigir l'operació organitzada de recuperació de documentació i se li atribuïa l'èxit de les cent tretze caixes amb documents del Govern d'Euskadi que es van confiscar a Santander, preparades per a ser portades a París.

Tot això ens confirma que va ser Ulibarri qui, a la campanya d'Euskadi i des de l'ocupació de Bilbao, va dur a la pràctica l'operatiu de confiscació de documents definit sobre el paper el 1937 en crear-se l'OIPA.

En aquest informe, partint de l'experiència de l'ofensiva del nord, es perfeccionaven els mitjans i l'organigrama de l'operatiu en vistes de la campanya de Catalunya. Així, s'establia que l'oficina de campanya de cada ciutat important tindria un cap del qual dependria el personal i els equips d'escorcoll. L'equip, en entrar en una ciutat, havia de portar tot el material necessari per a dur a terme la feina, com ara impresos, precintes, sacs, cordes, i per a començar el treball, així com aliments per a quatre dies. L'oficina s'havia d'instal·lar en un local que es confiscaria i havia de tenir els elements necessaris d'una oficina per a treballar immediatament. A l'oficina s'instal·laria el personal administratiu, de classificació i arxiu i, des d'allí, es duria el control del llibre d'escorcolls que fessin, dels transports i del manteniment dels vehicles. També es marcava un llistat d'entitats i d'institucions on, preferentment, havien de centrar-se els escorcolls:

1. Locals oficials del govern.
2. Locals d'organitzacions polítiques, sindicats o centres culturals.
3. Locals ocupats per l'exèrcit republicà.
4. Locals ocupats per organismes russos.
5. Cinemes on trobar pel·lícules i cases de fotografia per trobar fotografies de carnet, milicians o actes públics.
6. Llibreries, editorials o publicacions de premsa.
7. Adreces particulars de caps i dirigents.

8. Altres adreces que, per la informació recollida, es creguin d'interès.

En un informe sobre el funcionament de l'OIPA de l'11 de febrer del 38²² tenia, a més dels tres membres de la comissió, onze persones més adscrites a la recuperació de documents, tres bibliotecaris i sis conductors. O sigui que la pràctica totalitat del personal estava dedicat a la recerca de documentació o al servei de suport, com és el transport. Es remarcava que el pressupost era migrat i que les 2.000 ptes. donades per la campanya del nord van ser insuficients, ja que van quedar a deure 3.000 ptes. a les "*Siervas de María de Santander*".

En aquell moment, encara no s'havia encetat el projecte d'estudis antimarxistes de l'OIPA i es plantejava que, per fer-ho, calia que es nomenés un cap de direcció amb coneixement de diversos idiomes i, en concret, del rus, un cap de secció que s'havia d'encarregar de les relacions amb d'altres organismes anticomunistes de l'estranger i un cap de biblioteca i museu, a banda de tres persones auxiliars. Tot això comportava un pressupost anual de 89.800 ptes.

De fet, la tasca de recerca teòrica de l'OIPA no es va arribar a crear mai, i se seguiren les propostes de l'informe d'Ulibarri del 4 d'agost de 1937 per fer més efectiva la tasca de recuperació dels documents i l'obtenció de dades per a facilitar la tasca repressiva de la policia i d'Auditoria de Guerra. El 26 d'abril del 38, es va crear la *Delegación del Estado para la Recuperación de Documentos* (DERD), de la qual seria nomenat "*delegado*" Ulibarri el 12 de maig del 38, qui de fet ja s'encarregava de l'oficina de recuperació documental de l'OIPA.

És Ulibarri qui va engegar l'operatiu de recerca de documents i les oficines centrals de classificació, tant dels Servicios Especiales com de Recuperación de Documentos. Ell va aconseguir que s'aprovés i es fes pública una disposició legal que creava un organisme amb la facultat exclusiva de l'espoliació de documents. Aquest organisme dependria del Ministeri de l'Interior presidit per Serrano Súñer, que va ser qui va signar-ne el decret de creació.

4. Preparació de la campanya de Catalunya

En un document del juliol del 1938, es feia el pla de preparació de l'ocupació de les tres grans ciutats que encara eren a mans de la República: Madrid, València i Barcelona. En ocupar una ciutat havien d'entrar les anomenades columnes de "*Orden y Policía*", que eren les encarregades de fer-se càrrec de l'ordre públic i de la reorganització dels serveis i de les noves institucions. En l'informe es detallava la divisió en districtes amb la indicació dels caps de les dues primeres ciutats, però no de la de Barcelona, cosa que fa pensar que en aquell moment la prioritat era Madrid i València, ciutats que anomenaven la "*zona centro*" i la "*zona*

Levante". Tots els organismes estaven sota les ordres dels caps de la columna, que ja eren designats per a preparar l'operatiu. De noms, a Barcelona, únicament s'indica el de José Ribas Seva com a cap de les milícies de la FET y de las JONS.

Entre tots els organismes que formaven part de les columnes, hi havia els equips de recuperació de documents, sense que hi constés especificada la seva funció. Només se'n parla en relació amb els caps dels sectors de ports i es diu: "*Cuidará que no se pierda o destruya cualquier documento, en especial los que afectan de cualquier manera al desarrollo o preparación de las actividades rojo-separatistas, o a organizaciones secretas, políticas o sociales. No se permitirá que por sus subordinados se dé a dichas documentaciones otro destino que el que ordene el Jefe de Sector en cada caso.*"

4.1. Servei d'informació de la DERD

La DERD comptava amb un servei d'informació al si de l'OIPA que, des del 1937 fins al moment de l'ocupació de Barcelona, va anar recollint i actualitzant dades facilitades pels serveis d'informació militar i per persones passades de bàndol. Entre la documentació conservada, hi ha un llistat dels objectius militars, d'on van treure dades de molts locals. Amb data de juliol del 1937²³, hi ha un llistat amb la relació d'altres i de canvis d'adreça fins aquella data, on, a més d'organismes públics i d'altres institucions polítiques i sindicals, també hi ha moltes adreces privades. D'aquesta primera època també es troben, amb el nom de l'OIPA, diversos llistats d'adreces organitzats per tipus d'institucions i d'organitzacions i d'altres amb adreces i telèfons de diaris, d'institucions i de departaments de la Generalitat. Fins i tot hi ha un llistat en català: "*Relació de telèfons instal·lats als diversos departaments de la Generalitat*".

El darrer llistat és datat el 12 de gener del 39, poc abans de l'ocupació de la ciutat²⁴. D'aquest s'havia fet un fitxer de cada domicili amb les relacions dels llocs ordenats per carrers. Se'n van fer relacions per a cada un dels deu sectors en què s'havia dividit la ciutat, on s'especificaven els escorcolls que es consideraven urgents i els ordinaris. El llistat del novembre del 1938 tenia un total de 1.042 escorcolls, que corresponien a 289 carrers, 217 dels quals eren urgents i 825 d'ordinaris. El resum del llistat del 12 de gener de 1939 ja arribava a 1.960 escorcolls corresponents a 601 carrers, 391 dels quals eren urgents i 1.569 d'ordinaris. Tot i que els llistats previs tenien molts noms de persones, al llistat definitiu es donà preferència a organismes governamentals, partits, sindicats i altres associacions i organismes socials, ja que l'objectiu era intervenir el major nombre de documentació possible, que trobarien preferentment a les institucions i no tant als domicilis particulars. Seria sobre el terreny que anirien identificant les adreces de particulars de més d'interès.

Al darrer llistat hi ha unes mancances gruixudes que denoten una manca d'informació pels canvis produïts arran del trasllat a Barcelona dels governs de la República i d'Euskadi des del final del 37. Encara hi ha els locals del POUM, el diari *La Batalla* o les patrulles de control, que van deixar d'existir arran dels fets de maig del 37.

Als llistats dels sectors que he localitzat, es pot veure que els escorcolls que es consideraven urgents eren diaris, revistes, llibreries, editorials i indústries gràfiques. Els ordinaris estaven formats per organismes públics i altres organismes polítics.

4.2. Organització de l'ocupació de Barcelona

Tal com es pot veure a l'informe amb tot l'aparell organitzatiu i logístic²⁵ que atribueixo a Ulibarri, al final del 1938 ja estava preparat tot l'operatiu de l'ocupació de Barcelona, tant pel que fa al llistat d'escorcolls com a l'organització. És significativa la introducció teòrica que hi fa, on planteja que era l'operació més complexa i de més abast que havia afrontat el servei de recuperació des de l'inici de la guerra i marcava les directrius per actuar estrictament i, per això, *"el azar ni más ni menos hay que reducirlo a su mínima expresión"*. Seguidament diu:

"Barcelona ha sido y es la ciudad española cosmopolita por excelencia. Y este urbanismo extranjerizado lleva la mano por ende, un nivel determinado en el sentir y en el obrar, pero especialmente en el pensar.

Ahí que dentro de este concepto de las ideas, de la inteligencia colectiva y cosmopolita resumen, sea el marco político, sindical y social donde preferentemente cifra el logro de sus aspiraciones de momento.

Por ello Barcelona siempre se preocupó de la situación de gobierno por la misma razón engendró centros y más centros donde conspirar España en su orden interior y exterior; y por el exacto motivo el problema Patronal se durmió perezoso en los Jurados Mixtos, mientras los signos y actos de terror menudeaban por las calles y suburbios, pero ya no con la rusticidad minera de la inteligencia asturiana, sino con la cobardía intelectual del que asume con el tiro la responsabilidad de una muerte injusta" [sic]²⁶.

Tota una declaració de principis que considera tota la ciutat com a enemiga, des de la patronal i la intel·lectualitat fins a les organitzacions obreres, i que s'havia de redimir. S'adiu amb el discurs dels qui pensaven que la ciutat havia de ser bombardejada cada cent anys.

Es marcava com a objectiu *"poder abarcar en poco tiempo y fuertemente (con toda clase de garantías) la documentación que más importe e interese"*. Per això s'havia dividit la ciutat en deu sectors, delimitats d'acord amb el nombre d'escorcolls i la seva distribució en el territori urbà.

El llistat era un punt de partida que podria variar sobre el terreny, corregint-lo i ampliant-lo, d'acord amb les informacions i les dades que

s'anirien obtenint dels primers escorcolls. També preveia que en cada sector hi hauria un cap d'equip amb dos auxiliars, un vehicle i un grup de persones de "*Orden y Policía*" o "*Milicias*" (Falange) que donaria suport al seu personal.

Sota les ordres directes del delegat (Ulibarri), el responsable màxim a Barcelona seria el cap del servei, de qui dependrien tots els caps d'equip encarregats de fer els escorcolls.

Estava previst instal·lar, tot just entrar a Barcelona, una seu del servei al local de les oficines de la companyia d'assegurances "*La equitativa*" de la Fundación Rossillo, a la Via Laietana, núm. 54, amb el consentiment dels propietaris. Aquesta empresa els facilitaria altres locals a la ciutat. El cap del servei, un cop instal·lat, comunicaria a l'autoritat militar i a la resta d'institucions el local on estava instal·lat i dirigiria la tasca dels equips tot duent un control en un llibre d'escorcolls. Un cop fets els escorcolls, se n'havien de trametre les actes al cap del servei i la documentació seria portada periòdicament a l'oficina central.

Completant-ho tot, hi hauria a l'oficina central les seccions d'arxiu i de classificació, on es faria una primera classificació de la documentació recollida. Per tant, no es planteja crear un centre a Barcelona, sinó una delegació de la central de Salamanca, on es faria la classificació, més ben dit el buidat, de la documentació intervinguda.

5. Ocupació de Catalunya

Els equips que actuaven en tot el front de Catalunya eren tres. Queralt estava a la zona sud de Lleida, formant part de les columnes que van entrar fins a l'Ebre. Després van anar cap a Vinaròs, avançant cap a Castelló, on tenien plantejat establir una oficina d'operacions esperant l'avanç cap a València. Fuentes s'estava al front entre Lleida i Balaguer i Lasanta, al front superior cap a Tremp²⁷.

Els tres equips d'escorcoll del front van començar a actuar des dels primers mesos del 1938, seguint els passos de la primera ofensiva que va ocupar, per primer cop, territori català des de Lleida i fins a Vinaròs. Actuaven sota el comandament del capità Manuel Martín Sastre, del cos jurídic.

La darrera ofensiva sobre Catalunya s'inicià el 24 de desembre del 38, després que el 16 de novembre s'hagués acabat la batalla de l'Ebre. Tot just el front de Lleida va arribar a les Borges Blanques, els equips comandats pel tinent Martín Sastre iniciaren els escorcolls pel Segrià. El 8 de gener, els equips de Queralt, Camín i Fuentes passaren el Segre pel pont provisional de Lleida i utilitzaren la ciutat com a centre d'operacions. Avançaren cap a Puigverd, les Borges Blanques, Albatàrrec, Sudanell i Montoliu i arribaren el dia 12 a Montblanc. El de Fuentes s'adreçà cap a Falset. El 14, Queralt arribà a Valls i a Barberà de la Conca.

L'escorcoll a Valls i rodalies s'allargà fins al dia 19. El dia 20, els equips de Queralt, Lasanta i Arza eren al Camp de Tarragona i a Reus.

Lasanta seguí per la Catalunya central, deixant dipòsit de documents a Linyola (la Noguera) i a Igualada²⁸. L'equip de Queralt va seguir pel Penedès i el de Fuentes pel Garraf, escorcollant la caserna que Líster havia tingut a Sant Pere de Ribes el dia 22.

El 23 de febrer, Jesús de la Cuerda²⁹, cap de Servicios Especiales del Ministeri de Governació, trameta una carta a Marcelino de Ulibarri en què li dona l'ordre de repartir targetes d'identificació entre el personal del servei per a la concentració a Saragossa, on estava estatjada la columna d'ocupació, tot portant aliments per a cinc dies, ja que l'ocupació de Barcelona era imminent. El dia 26 de gener, dia en què les columnes d'ocupació entraven a la ciutat, el capità José Gómez Hernández, cap de Servicios Especiales, dona ordres als guàrdies civils i als policies regulars de Tànger per tal que, a les 8 del matí, sortissin cap a Saragossa.

Els equips del front de Recuperación van seguir l'avanç sobre el terreny i van ser els primers que van entrar a la ciutat de Barcelona. Després arribà la resta de personal de secretaria i els Servicios Especiales a les ordres del delegat i màxim responsable, Marcelino de Ulibarri.

5.1. Inici de les operacions de Barcelona

En ser ocupada Barcelona pel general en cap de l'Exèrcit del nord, Fidel Dávila Arroyo, es publicà un ban que decretava l'estat de setge i, a l'article 6, s'obligava a lliurar armes, explosius i documents. El mateix dia, Franco dictava un ban³⁰ que designava el general Eliseo Álvarez Arenas cap suprem de les columnes de "*Orden y Policía*" i màxima autoritat de Barcelona en el període transitori d'ocupació³¹. Entre els organismes integrants de la columna hi havia el Servicio de Recuperación de Documentos.

La DERD va ocupar d'entrada el local de la Via Laietana, núm. 54, que estava previst i un garatge, amb el vistiplau de la comunitat carmelitana, al carrer de Llúria, núm. 153, que, a banda de dipòsit dels automòbils, també es va fer servir per emmagatzemar documentació. El dia 29, van ocupar dos pisos i una botiga per a magatzem de documents d'un edifici al carrer de la Diputació, núm. 275, que l'asseguradora "La equitativa" els havia ofert. Les oficines centrals s'establirien el 4 de febrer a la torre que havia estat l'antiga seu del Consell d'Estat, al carrer de Muntaner, núm. 264. Les requisides de locals del servei arribarien fins a 12 locals i pisos, entre els quals s'han de comptar la lògia de l'Ateneu Fènix, del Portal de l'Àngel, i la lògia Rectitud, del carrer del Carme, a mans del grup de guàrdies civils que formaven els grups d'escorcoll de Servicios Especiales.

Les oficines es van proveir amb mobles i màquines d'escriure requisades a diverses oficines d'organismes que havien escorcollat, com ara departaments de la Generalitat, del govern d'Euskadi o de l'Estat. El 17

de febrer es compta, entre el material confiscat, una trentena de màquines d'escriure que, en traslladar la documentació a Salamanca, es van trametre a les oficines centrals de Salamanca. També s'enviaren màquines d'escriure al "cuartel" general de Franco.

La plantilla del personal existent a Barcelona el febrer del 1939 era encapçalada pel delegat i màxim responsable, Marcelino de Ulibarri; el cap de servei de les oficines de Barcelona, el comandant Antonio Palau Muñoz; el cap dels equips, Manuel Martín Sastre; el cap de personal, l'advocat alferes Jesús Celaya Jaime; el cap d'arxiu i classificació, Gregorio Ribera Uriz, i l'auxiliar d'arxiu Pedro Ruiz de Ulibarri. A l'oficina de classificació, hi havia 8 mecanògrafs, 5 escriptors i 6 equips d'escorcoll amb dos auxiliars cadascun; quatre equips de transport amb disset auxiliars; un cap de garatge amb dues persones de reparacions; setze conductors, dos responsables de provisions i intendència i dotze soldats de guàrdia del garatge i oficines. Quaranta-una persones del personal auxiliar de secretaria, del garatge, de transport o dels equips d'escorcoll eren soldats requetés navarresos del "Batallón de orden y policía del segundo Tercio de Navarra", que es van sumar a la resta de personal del servei. De tota la plantilla global del "Servicio de Recuperación", 81 eren a Barcelona i 4 a Salamanca. La resta eren repartits en diverses destinacions de l'Estat on es feien actuacions puntuals. Els de Servicios Especiales eren onze guàrdies civils.

Ulibarri va estar a l'oficina de Barcelona des de l'ocupació fins al final del mes de febrer, quan es va posar malalt. Passaria un temps convalescent al seu poble de Tafalla i, un cop restablert, ja es traslladaria definitivament a les oficines centrals de Salamanca. A Barcelona, restaria com a cap del servei el comandant Antonio Palau Muñoz, amb tots els caps dels diversos departaments de la DERD. Tot seguit, el dia 28³² de gener, es van encetar els escorcolls dels diversos equips de la secció "político-social" i de Servicios Especiales.

Des del primer moment, Ulibarri va tenir una gran insistència davant dels diversos organismes d'ocupació per tal que fos efectiu el monopoli de la tasca de "recuperar" tota la documentació de l'enemic que es localitzés. El dia 1 de febrer, el cap dels serveis d'ocupació, Álvarez Arenas, va dictar una ordre recordant que, d'acord amb l'article 6 del ban d'ocupació, s'havia de lliurar tota mena de documentació relacionada amb l'Estat, província, municipi, entitats polítiques, socials o sindicals, associacions o amb "*la extinguida Generalidad*".

De nou Ulibarri va trametre a Álvarez Arenas una altra circular, que va ser publicada el 9 de juliol³³, on recordava el paper de l'organisme que havia de centralitzar la recollida, la custòdia i la classificació de "*toda clase de documentos aptos para obtener antecedentes sobre las actuaciones de los enemigos de España y evitar que esta recuperación se siguiese haciendo de un modo fragmentario. La práctica ha demostrado los excelentes resultados de tal medida, si bien las circunstancias ocasionadas por el rápido y glorioso fin de la guerra no permitieron a*

este organismo, por sus reducidos medios, acudir a todos los puntos en que era necesario hacerlo." Per això, recordava que les autoritats que retenien documentació els l'havien de lliurar i també l'obligació de tots els organismes i centres dependents del Ministeri de Governació del compliment del decret de creació d'aquest organisme i "también la obligación de los Jueces instructores que por los mencionados organismos, centros y autoridades que se nombran para la depuración del personal respectivo, de recabar de esta delegación los oportunos informes de antecedentes masonicos-político-sociales del mismo".

Per tant, Ulibarri insisteix que la finalitat d'aquest organisme no era la simple recollida de documentació per a obtenir informació dels contraris, sinó la de processar-la per posar-la a disposició dels tribunals depuradors³⁴ que es crearen per a tota mena d'organismes de l'administració i també en els àmbits professionals, com ara els advocats, la policia i també de l'Auditoria de Guerra³⁵.

5.2. Organismes diversos que intervenen documentació

Tot i la creació de l'organisme i les diverses ordres publicades recordant la seva funció exclusiva de "recuperar" la documentació, la realitat fou que, durant aquells primers mesos, l'exèrcit, les columnes policials i la Falange feren escorcolls, precintaren locals i intervingueren documents. Moltes vegades, bona part de la documentació d'entitats era trencada i cremada a l'entrada de les tropes, especialment per membres de la Falange o altres fervents partidaris del nou règim, per fer ostentació de la seva adhesió.

En els primers dies de l'ocupació de Barcelona, Ulibarri va fer diverses gestions per recuperar la documentació que havia intervingut la Falange. A la fi, el general Álvarez Arenas el va autoritzar a recollir la documentació que havien confiscat els serveis d'informació i investigació de la FET y de las JONS, custodiada per Santiago Tena³⁶. Hi ha constància que diverses vegades la Falange lliurà documentació intervinguda i d'altres, com en els casos d'Esplugues i de Badalona, en què se'ls reclamà documentació. La Falange disposava d'un Servicio de Vigilancia de Investigación de Falange dins de la Jefatura de Policía, dirigit pel capità Manuel Bravo Montero³⁷. La relació amb la Jefatura de Policía va ser més fluïda potser perquè la DERD depenia de Governació.

Un dels organismes que va tenir un paper actiu en la requisita de material documental va ser el Servicio Nacional de Prensa y Propaganda del Ministeri de Governació, el qual tenia encomanada la tasca d'intervenir llibres i fons bibliogràfics de premsa, fotografies o cinema. Si el material recollit eren llibres o revistes que tenien exemplars repetits, se'n reservava una mostra i la resta era venut com a pasta de paper. Moltes vegades, quan la DERD trobava un dipòsit de publicacions, després de retirar-ne diverses col·leccions, el posava en mans de Propaganda per a ser destruït.

5.3. Sistemes d'escorcoll

Un cop ocupada la ciutat, els primers a entrar van ser els equips d'escorcoll, que de seguida s'abocaren a la feina. Els dos primers es van fer el dia 28 de gener a la Comissaria de Fronteres i Ports, del Passeig de Gràcia, núm. 85, i a l'Ateneu Fènix, que era una lògia maçònica del Portal de l'Àngel, núm. 24. El dia 29, el casal d'ERC "Francesc Macià". Des del dia 1 de febrer, els equips de Lasanta, Alfaro, Queralt i Arza iniciaren la seva actuació amb intensitat. Els dies següents s'incorporaren els altres dos, Camín i Aizcorbe, a banda de l'equip de guàrdies civils que formaven Servicios Especiales dedicats exclusivament a la maçoneria. En total, durant el mes de febrer, entre els dos serveis arribaren a ser fins a tretze equips en diferents dies.

Els equips feren la seva feina des dels darrers dies de gener fins al 3 de juny, en què es féu el darrer escorcoll. Els mesos de març, abril, febrer i maig van ser els més intensos per nombre d'escorcolls fets. En el moment de més intensitat, l'abril, es van arribar a fer quaranta escorcolls en un sol dia.

El 4 de febrer, un dels caps d'equip, Queralt, demanà que li facilitessin precintes fets expressament i també es queixà que no tenia el telèfon ni l'adreça de les oficines centrals de la delegació. Això ens demostra la intensitat de l'actuació dels equips d'escorcoll, que treballaven mentre, tot just el dia 2 de febrer, s'acabava d'ocupar la torre on hi havia la seu del Consell d'Estat i s'obtenia el vistiplau d'Álvarez Arenas aquell mateix dia 4. L'objectiu principal era dedicar tots els esforços a la tasca d'intervenir el major nombre de documentació possible, tal com marcaven les directrius de l'operació.

El ritme dels escorcolls va ser intens. El mes de febrer es van fer 280 escorcolls, 45 dels quals foren fets pels equips de l'SE d'assumptes maçònics. El mes de març va ser el més alt amb 851 escorcolls, 28 dels quals foren de l'SE. L'abril es van fer 471 escorcolls, els quals baixaren a 179 el maig i a només 11 el juny, el darrer dels quals es féu el dia 7³⁸. Des del final de febrer fins a mitjan març, tots els sis equips d'escorcolls treballaren plegats. El fet que el mes de gener hi hagi un nombre d'escorcolls menor no vol dir que no es treballés amb intensitat. Durant aquest mes, es feren escorcolls que més dies necessitaren per realitzar-se. Durant aquest mes es feren escorcolls als departaments de la Generalitat, incloent-hi el Palau, Governació i Defensa, al Parlament i a les seus centrals de la CNT, la FAI, el CADCI, la UGT o el PSUC.

5.4. Procés dels escorcolls

Els escorcolls es van adreçar sobretot a les principals institucions catalanes: els diversos departaments de la Generalitat i del Parlament o de l'Estat, com ara el Consell d'Estat i el Congrés dels Diputats. En entrar les tropes ocupants, s'escorcollaren amb intensitat les seus de la comis-

saria general de Via Laietana, la que era conselleria de Defensa de la Generalitat a Capitania i Govern Militar o el Departament de Governació, a l'actual Delegació del Govern. Per això, Álvarez Arenas se situà al Palau Robert, del Passeig de Gràcia; el Servei d'Informació de la Policia Militar, al carrer de Balmes, núm. 201, i la Policia, a l'Avinguda Diagonal, núm. 594. No fou fins que s'acabaren els escorcolls que ocuparan de nou les seves seus.

També es va escorcollar sistemàticament la seu del Govern Basc a Barcelona, ubicada al Passeig de Gràcia, i les altres oficines i els locals dedicats, sobretot, a l'atenció als refugiats. En total hi ha un expedient on consten 41 escorcolls, molts dels quals eren pisos on vivien refugiats. A la seu del Passeig de Gràcia es va trobar una gran quantitat de fitxers i d'informació de refugiats, infants traslladats a l'estranger i llistats de diversa mena³⁹. En els primers dies, els escorcolls de les publicacions periòdiques foren una prioritat. Així, es feren escorcolls de publicacions ja desaparegudes, com ara *La Batalla*, del POUM, i també es feren escorcolls a la resta de diaris, entre les quals cal destacar *Treball*, *Solidaridad Obrera*, *La Publicitat*, *La Veu de Catalunya*, *El Diluvio*, *El Día Gráfico*, *La Noche* i *La Humanitat*, i revistes com ara *Frente Rojo*, *La Revista Blanca*, *Mujeres Libres* i *Tiempos Nuevos*. També s'escorcollaren sistemàticament, amb un total de seixanta-tres, editorials, llibreries, impremtes i tallers de relligar, on es trobaren fons importants de llibres dels quals es van guardar unes col·leccions i la resta es va vendre per a pasta de paper. Aquest va ser el cas del relligador Julio Pérez Sánchez, que tenia 5.000 exemplars d'una *Història de Catalunya* de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, que devia ser la de Ferran Soldevila i F. Valls i Taberner⁴⁰.

Entre els partits destaquen, pel nombre d'escorcolls, les seus i els casals d'Esquerra Republicana de Catalunya⁴¹ i del PSUC, d'on van treure un gran nombre de documentació a la seu del comitè central, al Passeig de Gràcia, núm. 92. Pel que fa als grups anarquistes, el major nombre de documentació es va treure de la seu de la CNT, a l'edifici del Foment del Treball. L'escorcoll va durar vuit dies i a l'edifici del costat, a Can Cambó, on hi havia la FAI, onze dies. A banda d'això, hi ha les diverses seus dels sindicats dels rams i de la UGT.

Al Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI), que tenia la seu principal a la Rambla de Santa Mònica, se li va requisar una gran quantitat de documents en un escorcoll que va durar tota una setmana.

Després de l'escorcoll al Parlament i al Congrés dels Diputats, es van anar escorcollant sistemàticament tots els domicilis dels diputats catalans que vivien a Barcelona. De diputats del Parlament, només es van escorcollar els diputats d'ERC i els dels partits polítics que s'havien presentat en coalició amb ERC, com ara la Unió Socialista de Catalunya. També es va escorcollar el domicili de Pau Romeva, d'Unió Democràtica de Catalunya, partit que es va mantenir fidel a la Generalitat. He pogut

comptar 55 escorcolls fets a diputats del Parlament. No hi ha cap escorcoll a diputats de la Lliga, cosa que demostra que els escorcolls es van fer a partir de la informació trobada al Parlament. Els únics escorcolls a membres de la Lliga van ser a Can Cambó⁴² i a Lluís Puig de la Bellacasa, pel fet de compartir despatx amb Marià Rubió i Tudurí. Igualment, es feren escorcolls sistemàtics als domicilis dels diputats catalans del Front d'Esquerres elegits a les eleccions del febrer del 36, entre els quals he de destacar l'escorcoll del domicili de Josep Sunyol Garriga, afusellat el 6 d'agost del 36 a peu de carretera de la serra de Guadarrama, quan anava cap a Madrid i el cotxe va passar, per error, al bàndol franquista⁴³.

Entre els diputats del Parlament destaca l'escorcoll fet a Antoni Rovira i Virgili, que era vicepresident del Parlament des del nomenament com a president de Josep Irla. En l'escorcoll que féu Julio Lasanta el 3 i 4 d'abril⁴⁴ al seu domicili particular de la Torre Maria, de l'AVINGUDA del Marquès de la Foronda, núm. 4, consta que es van endur tots els llibres de la seva biblioteca i els manuscrits dels seus treballs, amb un total de 32 sacs de llibres i dos sacs més de llibres de gran format.

També van ser objecte d'escorcoll els membres del govern català, com Lluís Companys o Josep Tarradellas, conseller primer, o bé alguns càrrecs, com ara Joan de Garganta i Fabrega, darrer cap de serveis correccionals de la Generalitat⁴⁵, i el domicili de Vicenç Guarnier, que, com a cap d'Ordre Públic al costat de Frederic Escofet, va tenir un paper decisiu en la derrota de la sublevació dels militars a Barcelona el 19 de juliol de 1936, que seria nomenat secretari de defensa de la Generalitat i que després participaria a l'estat major de l'exèrcit republicà fins a la fi de la guerra. També es feren escorcolls de membres del cos de la policia de la Generalitat, com és el cas de Ramon Deulofeu Bellas, del cos d'investigació de la policia de la Generalitat, que tot i que en l'informe consta que "*no pudiendo comprobarse haya intervenido en hechos delictivos*" havia estat detingut el dia 23 d'abril, ja que, a més, se'l considerava maçó. Deulofeu va ser escorta de Ventura Gassol el 1936 fins que aquest se'n anà França, en veure's amenaçat per la CNT.

De l'àmbit de la cultura, s'escorcolla el domicili de Joan Puig i Elies, president del Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU)⁴⁶. Es va escorcollar Cèsar-August Jordana, escriptor i director de l'Oficina de Correcció de la Generalitat, en constar-los que era el President de l'Agrupació Catalana d'Escriptors, organisme sindical precedent de la Institució de les Lletres Catalanes. També es va escorcollar el domicili del bibliòfil i editor de clàssics catalans Ramon Miquel i Planas. A Pere Lloret i Ordeix, diputat al Parlament per Acció Catalana, se li intervingué tota la documentació com a membre del patronat de Santes Creus del 1931 al 36 i, després, comissari designat per la Generalitat per a protegir el monestir. A més de la documentació sobre Santes Creus, se li intervingué tota la biblioteca, en la qual hi havia la col·lecció completa de les publicacions de l'antiga Mancomunitat de Catalunya, de la que havia estat diputat.

Una prova més de la persecució de tota activitat cultural catalana és l'escorcoll d'entitats de tota mena, com ara l'Ateneu Barcelonès, l'Ateneu Enciclopèdic Sempre Avant, l'Ateneu Enciclopèdic Popular, l'Ateneu Politècnicum, l'Escola Professional de la Dona, l'Orfeó L'Eco de Catalunya o el Liceu. De fet, tampoc distingien els colors polítics i, així, també es va escorcollar el domicili de Francesca Bonnemaïson i Farriols, vídua de Verdaguer i Callís, creadora de la secció femenina de la Lliga i fundadora de l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona, dedicada a l'educació i la promoció de la dona, que va passar a mans de la Sección Femenina de Falange fins que va morir el dictador⁴⁷.

En l'àmbit de l'esport es va fer l'escorcoll del Centre de l'Esport Català i de diversos grups excursionistes, com ara el Terra Endins.

Consta que cercaven l'Arxiu de la Ciutat al carrer de Sant Just, núms. 2 i 4. En no trobar-lo, el dia següent van anar al carrer del Bisbe, núm. 5, on hi havia hagut la primera seu de l'Arxiu General de Catalunya creat per la Generalitat, traslladat a Pedralbes i a Viladrau, arran dels bombardeigs dels voltants de la Generalitat el 1938. Per part de l'Ajuntament, es degué intervenir per tal que no s'actués en l'arxiu administratiu ni en l'històric⁴⁸, ja que no sembla que se'n tragués documentació. No va tenir tanta sort la biblioteca infantil de llibres catalans de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana feta en plena guerra a la Plaça del Pi; malgrat constar que fou un escorcoll negatiu, va desaparèixer, com tants fons de llibres catalans, i no se sap la sort dels seus llibres.

L'acció del DERD es va adreçar contra tota mena d'entitats que el nou règim considerava lliurepensadores i, sobretot, les que es consideraven contràries a la religió catòlica. Entre aquestes entitats hi ha les espiritistes o teosofistes, que consideraven contràries a la religió catòlica i properes a la maçoneria. Així, trobem que s'escorcollaren les seus d'entitats com ara Idealistas Prácticos, el Centro Esperitista La Voz del Alma o la revista teosòfica *Loto blanco*. Un altra mena d'entitats perseguides, per ser considerades contràries a l'estreta moral dels vencedors, van ser les naturistes, sobretot les que practicaven el nudisme. Així trobem que van ser escorcollades l'entitat Naturistes Àcrates, la revista *Naturismo* i l'associació Pentalfa, que editava una revista de nudisme i naturisme promoguda pel professor Nicolàs Capo, difusor del naturisme i del vegetarianisme.

El local social de Pentalfa del carrer de Pelai, núm. 12, va ser escorcollat, com també la casa de colònies d'acollida de refugiats que l'entitat tenia, per cessió de la Generalitat, al carrer de Montevideo, núm. 10, de Pedralbes. D'aquí es van requisar coberts i parament per al menjador del Servicio de Recuperación. Al domicili del senyor Capo, al carrer d'Alcoi, núm. 10, van requisar tota la biblioteca i una mostra de les publicacions que editava. Així com també la revista i d'altres publicacions que ocupaven quatre habitacions i que van ser portades a la Paperera⁴⁹. Aquesta va ser la darrera operació que els equips van fer a Barcelona abans que la documentació es traslladés a Salamanca. També van tra-

metre una informació al cap de seguretat informant-lo que a la casa hi vivia la muller, ja que el senyor Capo havia marxat a l'exili i havien trobat *"determinado material quirúrgico que hace suponer, dados los antecedentes del referido ya la circunstancia de haber huido al ser liberada esta capital, la práctica en el mismo de operaciones delictivas, por su inmoralidad ilegal"*⁵⁰. No era altra cosa que les eines de la seva muller, que era llevadora.

5.5. L'actuació a Catalunya

L'actuació de la DERD no es va centrar només a la ciutat de Barcelona. A banda dels pobles que van ser escorcollats pels equips en la campanya de Catalunya, el mes de febrer Ulibarri va trametre una circular impresa signada pel delegat demanant als ajuntaments catalans que trametessin a l'oficina de la DERD *"toda la [documentació] producida por el enemigo en su más amplia acepción, de interés militar, judicial, político, social, propaganda, información etc., etc."*. El mes de maig, es va trametre una nova circular per part del cap de l'oficina de Barcelona Palau recordant-los que havien de trametre a la DERD *"toda la [documentació] producida por entidades, organismos y particulares hostiles al movimiento Nacional hasta el día de la entrada de nuestras fuerzas en el Ayuntamiento por V. S. presidido que tenga un interés militar, político, sindical de propaganda etc. etc., e indicador de actividad de toda clase"*.

Moltes respostes van ser negatives, però d'altres ajuntaments van mostrar molta diligència a lliurar documents. Com a mostra, tenim l'Ajuntament de Bràfim, que va trametre correspondència municipal, llibres d'actes de l'Ajuntament i la comptabilitat municipal, i Sant Sadurní d'Osormort, que trameté documents de l'Ajuntament i del Sindicat. Un cas destacat és el de l'Ajuntament de Torroella de Montgrí, que no tan sols va trametre documentació d'organismes sindicals, del Centre Republicà o de la cooperativa torrellenca, sinó també de Bellcaire, Casavells i Parlavà. Un altre cas seria el de l'Ajuntament de Gavà, que, tret dels llibres d'actes, van trametre tot l'arxiu municipal, tot el del jutjat municipal i dos mitjos sacs de llibres d'actes, cartes i carnets de la CNT.

Alguna vegada es trameté documentació personal, com la carpeta de documents del mestre de primer ensenyament Josep Mateu Morlans que féu arribar l'Ajuntament de Peralada en un acte clar d'incriminació. Però sorprèn la resposta de l'alcalde de l'Ajuntament Valls⁵¹, que diu que *"no existen documentos caracterizados o definidos, o existen en poquí-sima cantidad de insignificante interés porque, desgraciadamente, los papeles de importancia del mismo ayuntamiento, de comités, Sindicales y demás organizaciones rojas bien cuidaron de destruirlas o llevárselas al huir de la ciudad"*. En realitat, en ser ocupada, l'equip de Queralt va fer una requisita a fons del dia 14 al 19 de gener amb assessorament del mateix alcalde.

5.6. Servei de classificació

Com un element essencial de l'operatiu de la DERD, es va instal·lar el servei de catalogació i arxiu al local de l'oficina central. Els equips d'escorcoll portaven a l'oficina els fitxers i la documentació que facilitava més dades personals, dels quals es feien tres fitxes de cada entrada i els llistats que es trametien a la policia. El treball d'aquesta oficina també subministrava nous noms i adreces per als equips d'escorcoll.

Les oficines centrals es van instal·lar a la torre del carrer de Muntaner, núm. 264⁵², i el dia 1 de març es va anunciar a la premsa l'obertura de les oficines centrals. De tota manera, la tasca de secretaria i de classificació va començar el 9 de febrer, quan Ulibarri va demanar al cap de la brigada politicosocial de Barcelona que li lliurés els llibres, els documents i d'altres similars que localitzessin als escorcolls. També van funcionar oficines als locals del carrer de la Diputació, núm. 275⁵³, i al Parlament, que eren centres de tria de documents dels equips.

Tal com consta a l'informe diari de la secció de catalogació, la feina va començar el dia 13 de febrer. El primer dia es van catalogar 78 documents, que suposaven 3.500 folis, i van començar a fer fitxes de socialistes asturians refugiats a Barcelona, amb un total de 122. Quan van acabar aquest fitxer van arribar a 3.321 i se'n va lliurar un joc a la Jefatura de Policia. El dia 23 de febrer es va classificar documentació de la secretaria general de la presidència d'Euskadi a Catalunya. Durant el primer mes de catalogació es va anar incorporant personal de la columna de "*Orden y Policia*", que permetia augmentar la producció, i arribaren a fer unes vuit-centes fitxes diàries.

Ulibarri va encarregar l'organització de l'oficina al seu amic i assessor del procés del projecte de l'operació de la DERD, Eduardo Comín Colomer, policia aragonès, funcionari del Servicio Nacional de Seguridad, amb seu a Valladolid, de la secció 4a d'antimmarxisme. Comín es va incorporar a les oficines de Barcelona del 6 de febrer fins al 13 de maig i després s'encarregaria d'organitzar l'oficina de València. Va participar activament organitzant la tasca de classificació de documents i la tramesa de llistats i fitxes a la policia, entre les quals n'he trobat de signades per ell. El 7 de març, Comín⁵⁴ va fer uns impresos per a cada escorcoll on s'indicaven les dades de l'equip, el número d'escorcoll i un resum de la documentació intervinguda. També va fer un imprès de "*parte*" diari on consta la relació de cada escorcoll fet, que se seguia arxivant per equips.

La classificació dels documents consistia a esporgar els documents de noms i dades referents a persones. De cada una es feia una fitxa per triplicat. Un cop esporgat, el document s'arxivava i, a la fitxa, es deixava constància d'on trobar-lo. Als documents veiem que hi ha noms subratllats, que es corresponen amb les dades de la fitxa que dona la referència del document. També es buidaven les publicacions intervingudes⁵⁵. El departament de classificació normalment no cedia els docu-

ments als organismes interessats, sinó que solia fer-ne còpies mecano-grafiades per a la policia com a Auditoria de Guerra del Ejército de Ocupación.

De les dades que s'extreien es feren llistes de persones per determinats serveis d'administracions de la Generalitat i del govern republicà que eren trameses a la policia. També es feren llistes de delegats sindicals, funcionaris de l'Ajuntament i del Departament de Cultura de la Generalitat, membres de les patrulles de control o de la redacció del diari *Treball* i llistes de nens bascos evacuats a diversos països que es trametien al Ministeri de Justícia. A la policia, es trameteren llistats de funcionaris del Departament d'Assistència Social del Govern d'Euskadi a Catalunya, amb indicació de càrrecs i pobles on exercien les funcions.

També es feren llistats de mestres de Catalunya afiliats a la FETE proposats per a les places de Barcelona del CENU, dels professors de la Universitat Autònoma, de delegats sindicals o de membres del cos de carrabiners. Una de les darreres tasques a què es va dedicar més esforç va ser la classificació de documents del SIM republicà, a la qual la Jefatura de Policia va destinar-hi dos agents des del dia 1 de juny.

El 16 de març es començà a preparar l'ocupació de Madrid. De Barcelona van sortir catorze persones, entre les quals hi havia dos caps d'equip d'escorcoll, i 5 cotxes⁵⁶ amb els respectius conductors. Dos dies abans, l'havien deixat per anar-hi els membres de la columna de "*Orden y Policia*" navarresa. Així, doncs, al final de març, la feina de classificació estava sota mínims, només hi treballava una persona, perquè la resta de personal s'havia traslladat a Madrid. Els que restaren a Barcelona es dedicaren a fer escorcolls, que encara es feien amb intensitat. El dia 1 d'abril només restaven a Barcelona 36 persones amb 4 equips d'escorcoll, 9 vehicles i un camió rus.

El 24 de maig, per indicació del Governador Militar, es va iniciar l'estudi de la documentació de l'advocat Amadeu Hurtado, del qual, al cap d'uns dies, es trametria un informe al Govern Militar. En els darrers dies de treball de classificació, a banda d'acabar el fitxer del SIM, es classificaren els llibres de la biblioteca maçònica d'Esplugues⁵⁷.

5.7. Secretaria

A l'edifici del carrer de Muntaner també hi havia la secretaria, que es dedicava a les tasques de control d'escorcolls, administració del personal, pagaments, allotjaments, aliments i, també, a la correspondència i la tramesa dels informes que arribaven des dels tribunals d'Auditoria de Guerra, la policia o els tribunals depuradors. També retornaren als seus propietaris escriptures o títols de valors que es trobaven als escorcolls. En marxar Ulibarri de Barcelona, la secretaria li trametia, primer diàriament i en els darrers dies de maig cada tres o quatre dies, un informe de treball sobre l'actuació dels equips d'escorcoll i la correspondència. La secretaria, a banda de la documentació administrativa de les tasques del

servei, obria expedients numerats correlativament que no estaven ordenats amb cap criteri lògic. N'hi ha de diverses finalitats. Uns porten noms de persones, institucions, partits o altres entitats, en els quals s'arxivaven els impresos o les actes d'escorcoll amb altres dades de gestions fetes o amb la correspondència que hagués generat. Entre els expedients personals, n'hi havia molts de persones que estaven qualificades de maçoniques. En aquests, hi trobem una fitxa ciclostilada on, a més de les dades personals, hi havia un apartat per a les dades de la lògia i el grau.

També hi havia els expedients dels oficis de les respostes dels ajuntaments i s'arxiven informes elaborats per la Delegació sobre el resultat dels escorcolls, com ara el de les editorials. També hi havia llistats de persones per feines o organitzacions. Del nombre d'informes d'antecedents fets per l'oficina de Barcelona durant el funcionament, he pogut constatar que el 13 de juny se n'havien tramès 1.269, molts dels quals no eren individuals, sinó de llistes de diverses persones. En traslladar la documentació a Salamanca, es va ordenar traslladar-hi només els expedients que no eren necessaris a Barcelona. En tancar definitivament l'oficina de Barcelona, s'havia arribat a un total de 3.410 expedients. Alguns d'aquests expedients es van traslladar a la Secretaria General de Salamanca, quan es va fer el primer trasllat de documents.

Una altra de les tasques de l'oficina de Barcelona fou tornar documents de valors o d'escriptures de propietat de particulars que es trobaven en algunes dependències escorcollades o al Jutjat Especial de Contraban per a evasió de capitals, trobats dins expedients oberts. Per això es van publicar a la premsa local llistes dels titulars. Entre els expedients, també hi havia les peticions de retorn de documents de particulars. L'oficina, doncs, va facilitar la devolució de llibres a persones "adeptes" i va retornar el fons documental de l'arxiu dels jesuïtes, que va ser localitzat.

5.8. Problemes de seguretat i el trasllat de l'oficina al carrer de la Princesa, núm. 21

El mes de març, l'oficina de Barcelona va quedar molt reduïda de personal. Una part va traslladar-se a Salamanca per anar a Madrid i la columna de "*Orden y Policía*" també va marxar a la darrera ofensiva de la guerra. Palau proposà a Ulibarri demanar persones de confiança de la Jefatura de la FET y de las JONS, que tinguessin coneixements i mitjans per a treballar en la classificació. Li plantejà que necessitaven més personal per atendre les peticions d'antecedents que començaven a rebre dels funcionaris de presons i d'altres organismes de depuració de personal. Aquesta proposta no va ser acceptada per Ulibarri, que desconfiava profundament dels catalans, encara que fossin dels seus.

En entrar les tropes a Barcelona van demanar voluntaris per a agents del cos d'Investigació i Vigilància. Els qui s'hi apuntaven havien de justificar la provada "*adhesión al Movimiento Nacional*". Es preferia els qui havien patit presó o condemna per lluitar a favor del MN. A més, havien d'aportar un aval de la Jefatura de la FET y de las JONS. Tot i això, es va demanar un informe a la DERD per assegurar-se que els agents provisionals de seguretat no fossin maçons. Això és una nova mostra de l'extrema desconfiança del nou règim envers els catalans.

El 7 de març, es va rebre a la secretaria un ofici del general de la 4a Regió Militar indicant la inconveniència d'habitar al carrer de Muntaner, núm. 264, perquè hi vivien veïns "*de filiación sospechosa*". En un nou escrit del 13 de maig, el capità general va insistir en la conveniència del trasllat. Sorpren aquesta desconfiança per part d'un exèrcit victoriós que acabava d'ocupar la ciutat.

Arran de la inseguretat del carrer de Muntaner, es va pensar a traslladar les oficines en un nou local ampli que va oferir la S. A. Cros al carrer de la Princesa, núm. 21⁵⁸. Aquest local tenia baixos amb bar, teatre i tres pisos. Necessitava una sèrie d'obres, com ara posar vidres en una claraboia i a les finestres, segurament destruïdes pels bombardeigs. El dia 2 de març es va rebre una carta del gerent de la Cros que autoritzava la DERD a ocupar l'edifici de Princesa si es feien càrrec de les obres d'adequació. Tot seguit, el dia 8, ja es prepara amb l'arquitecte municipal Falgueras el projecte d'adequació. Des del 14, l'assumpte quedà en mans de l'Ajuntament, que havia d'aprovar el pressupost de les reparacions. El dia 29 d'abril, Ulibarri trametia una carta a l'alcalde Mateu demanant-li que l'Ajuntament arrangés el local per tal de poder instal·lar l'oficina de classificació i arxiu, ja que la central era a Salamanca "*considerando de importancia capital para los vecinos de Barcelona recuperar documentos comerciales, valores de carácter particular, identificación de asesinados por las ordas, etc.*" Ulibarri li amagà la finalitat real que el portava a mantenir l'oficina a Barcelona. Aquesta finalitat, Ulibarri la manifestà en la correspondència que mantenia amb Palau, el cap de l'oficina de Barcelona. Ulibarri li deia que era necessari mantenir la documentació a Barcelona per agilitar la tramitació d'informació a la policia, als organismes depuradors o a l'Auditoria de Guerra.

L'aprovació del pressupost es va anar allargant i fins i tot va ser denegada per la Comissió Municipal Permanent el dia 21. Finalment, el 6 de juny, seria aprovada, tal com se'ls va comunicar per carta del ponent d'obres públiques.

El 24 de maig, Ulibarri trameté una nova carta a Palau indicant-li la seva decisió de traslladar tota la documentació a Salamanca, i donava l'ordre de preparar el transport necessari de camions i cotxes, deixant només a Barcelona una oficina d'enllaç per tal de "*liquidar los asuntos pendientes de tramitación y de tramitar los que se produzcan hasta que se haya llegado a la normalidad*". Li adjuntava una carta dirigida a l'al-

calde Mateu, en la qual li comunicava la decisió per la manca de col·laboració del consistori.

Aquesta carta va arribar a mans de Palau el dia 10 de juny, quan l'Ajuntament li havia comunicat l'acord de fer les obres personalment el dia 30 de maig. Palau, que ja sabia l'ordre d'Ulibarri, no va lliurar la carta a l'alcalde pensant que l'Ajuntament se'n desdiria. Palau, en carta a Ulibarri del dia 10 de juny, li deia: "*Callándonos no engañamos a nadie puesto que no se les ha dicho que iba a quedarse aquí mucha o poca [documentació]*". I seguia dient: "*Entiendo muy conveniente su acuerdo. Aquí con los pocos elementos disponibles tardaríamos años en terminar su clasificación y sacarle el provecho que puede rendir. No obstante hay alguna que conviene clasificar enseguida para que continúe la limpieza de gente pernicioso. Mañana empezarán a trabajar en ello junto y de acuerdo con Pedrito⁵⁹ dos agentes especializados que envía el Jefe Superior de Policía a petición mía por indicación de Pedro.*" Com hem vist, es tractava de les fitxes dels agents del SIM del govern de la República.

Respecte al pla de trasllat, Palau informà Ulibarri que s'hauria de fer amb tren, ja que comptà que tenien prop de 3.500 sacs de documents distribuïts en vuit locals, dos d'ells en primers pisos. Calculà que necessarien 50 viatges de camió per a transportar-los a l'estació de càrrega.

Des de mitjan juny, tot el personal es dedicà al trasllat de la documentació als vagons de càrrega que sortirien cap a Salamanca en diverses expedicions. Es van facturar fins al 5 de juliol 12 vagons de càrrega, que portaven un total de 144 tones de pes, entre llibres i documents, d'acord amb les relacions de les trameses de secretaria.

Amb posterioritat es trametrien directament a Salamanca els altres dipòsits de documentació intervinguda en la darrera ofensiva de l'exèrcit franquista que hi havia a diversos indrets de Catalunya. Hi havia els dipòsits de Tarragona, amb 135 sacs i 10 paquets, i els de Lleida, Vilafranca del Penedès i Igualada tenien 33 sacs, que van ser traslladats per altres mitjans directament a Salamanca.

El trasllat de l'oficina de Muntaner a Princesa es faria del 21 al 23 d'agost, un cop traslladats els documents a Salamanca. L'oficina de Barcelona, però, restaria per poc temps, ja que el 26 d'agost Ulibarri comunicà a Palau l'ordre de preparar el trasllat. En la carta feia una valoració de la tasca que encara els restava fer.

"La recuperación de documentos del enemigo –misión confiada a este organismo y razón principal de su existencia– ha terminado. Procede ahora obtener las debidas enseñanzas de la documentación recuperada; labor esta apremiante y de urgencia por ser varias las comisiones de centros oficiales que –encargadas de presentar estudios relacionados con sus especialidades– esperen la aportación de nuestros documentos para cumplir su misión. Este deber nos obliga a reanudar la clasificación y catalogación de documentos, suspendida en esta

Oficina Central hace ya tiempo, por encontrarse todo el personal desplazado en las oficinas provinciales, y a intensificar nuestra colaboración con los Centros Oficiales y las comisiones todas, encargadas de la depuración del personal, proporcionándoles los informes que soliciten sobre las actividades delictivas."

Aquest programa deixa ben palès quin era el principal objectiu de l'operació, a banda de les qüestions accidentals, que foren les que posà en primer terme a la carta a Mateu tot amagant-li l'objectiu real al primer alcalde nomenat i de plena confiança de Franco.

Per fi, el 8 d'octubre es va traslladar cap a Salamanca la resta de material d'oficina, mobles, quatre màquines d'escriure, 18 sacs de documents, documentació de Sant Sadurn d'Anoia i d'altra documentació administrativa de secretaria. Només va restar una darrera tramesa, del 13 de febrer de 1940. Eren documents que arribaren amb posterioritat a l'oficina. Constava de llistes d'afiliats a la fundició tipogràfica "Neuville", de Gràcia, expedients de personal de la companyia uniformada de seguretat, del 22 grup uniformat del Cos de Seguretat, d'entrades i sortides de viatgers d'establiments de Barcelona, fulls d'afiliació de fàbriques i els llibres del Sindicat Agrícola de Tiana.

A banda d'això, la Delegación havia venut per a pasta de paper més de vuitanta tones de llibres repetits intervinguts en editorials i de documents rebutjats, cosa que denota el volum de la feina feta.

5.9. Què se'n va fer, dels documents

A les oficines centrals se seguí amb intensitat la tasca de classificació del gran volum de documentació catalana que no havia estat catalogada ni buidada en fitxes. Tasca que duraria anys. Als arxius de la secretaria general es van anar amuntegant fitxes i fitxes fins arribar als tres milions que actualment es conserven. A això hem d'afegir milers d'expedients de peticions d'antecedents que eren demanades i llistats de noms i dades facilitades a la policia. En trobar-se noves dades, s'era molt metòdic en tornar a comunicar antecedents de peticions fetes molts anys abans. Com he pogut comprovar quan, el 13 de juliol de 1945⁶⁰, es remeté un informe d'antecedents de Pompeu Fabra que deia:

"Como ampliación al informe negativo emitido por esta Delegación con fecha 2 de octubre de 1939, adjunto remito a V. E. nuevos datos aparecidos entre la documentación clasificada recientemente en la Sección Político-Social de esta Delegación relativos a POMPEYO FABRA, por si pudiera corresponder al catedrático, de igual nombre y apellidos, interesado en su attº. escrito de fecha 20 de setiembre de 1939."

Per veure el treball intens d'antecedents, he pogut comprovar que el 1960 s'estava treballant en l'expedient 54.008. Aquests informes ens

demostren que, com a mínim, el 1950 encara no havien acabat de buidar tota la documentació catalana, ja que notificaven noves dades trobades.

En el procés de confiscació, hem vist com se separaven els documents que tenien una utilitat més immediata, com ara fitxers i llistats d'afiliats o de persones que formaven part d'organismes públics, de sindicats, de partits o de redaccions de premsa. La resta era portada als magatzems, on s'amuntegava en sacs només amb la indicació de la procedència. Un cop buidada la documentació i les publicacions de la informació que els interessava, s'arxivava sense cap ordre ni concert. Només es feia una referència per si volien cercar el document "inculpatori".

De tota manera, la documentació no va restar tota aplegada. He pogut comprovar que, durant el mes de febrer, es van trametre directament al Cuartel General del Generalísimo documents sobre les compres de material de guerra a l'estranger, sobre l'organització de les Brigades Internacionals i sobre altres ajuts de l'estranger a la República, fets durant el mes de febrer, quan encara no havia acabat la guerra.

El fons de la Delegació de Salamanca també serví per a fornir l'anomenada "*Causa General por hechos delictivos cometidos durante el dominio rojo*" que Franco encomanà d'instruir⁶¹ al Fiscal del Tribunal Suprem. Aquesta s'havia de fer per províncies i havia de donar com a resultat "*una Memoria-Resumen comprensiva de los resultados de las actuaciones y estudio de la delincuencia marxista en todo el territorio español*". Per a aquesta tasca, es va recórrer a la documentació de Salamanca; així, a la Causa General, trobem documents del Parlament, com el Diari de sessions del 6 de desembre de 1932 al juliol del 36, i documentació del Departament de Justícia de la Generalitat per estudiar l'actuació del govern de Catalunya en l'àmbit de la justícia i, en concret, les commutacions de penes fetes per Lluís Companys⁶².

La Causa General va fer un inventari, poble per poble, que després es va aplegar per províncies, dels "crims" dels "rojos". La documentació pròpiament dita és un element accessori i deslligada dels expedients oberts, tal com es pot comprovar a l'Archivo Histórico Nacional. Més que una causa judicial, fou un informe que no va ser fet públic, ja que el resultat del recompte de fets delictius no fou tan gran com la propaganda franquista deia i seguiria dient⁶³. A banda d'això, el fons de publicacions serví per a fer la biblioteca amb finalitats repressives. Eduardo Comín Colomer va rebre l'autorització de fer una Biblioteca Político-social dins de la Jefatura del Servicio Nacional de Seguridad, secció 4ª de lluita antimarxista, que havia de servir per a editar el *Boletín de Información Antimarxista* que redactava el mateix Comín⁶⁴. També hi ha constància que càrrecs del règim trobaven al fons de Salamanca una font per a proveir-los de llibres per a usos personals.

S'ha d'entendre aquesta operació com una eina indispensable de l'entramat repressiu, que es completà amb dues altres peces. La Ley de Responsabilidades Políticas, del 9 de febrer de 1940, signada per Franco,

que completava i estenia els efectes interventors envers els partits i les organitzacions prohibides pel decret de partits de 1936⁶⁵, incloent-hi la imposició de multes i fins i tot la confiscació de béns a ciutadans i ciutadanes per motius merament polítics, amb un simulacre de judici polític⁶⁶.

Un darrer element que s'afegia a l'entramat repressiu va ser la Llei, de l'1 de març, de repressió de la maçoneria i el comunisme⁶⁷, que creava el Tribunal Especial de repressió de la maçoneria i del comunisme (TERMC). Estava format per tres vocals, un general, un conseller nacional de la Falange i dos advocats. En definitiva, un tribunal netament polític impartint justícia penal per un delictes que consistia en *"toda propaganda que exalte los principios o los pretendidos beneficios de la masonería o el comunismo o siembre ideas disolventes contra la Religión, la Patria y sus instituciones fundamentales y contra la armonía social"*. Aquesta va ser la culminació de la creació d'una jurisdicció, també política, amb la finalitat de perseguir un delictes d'opinió⁶⁸.

Amb aquesta darrera peça, el Franquisme tanca el cercle de la repressió política, teixit amb els processos sumaríssims de l'Auditoria de Guerra, els processos de responsabilitats polítiques i la consideració de l'opinió lliure com un delictes jutjat per un tribunal polític⁶⁹.

L'operació de la DERD era un eina necessària per a fer efectiu aquest trident repressiu. Estava al servei de les auditories militars, els jutjats de responsabilitats polítiques, els tribunals depuradors, l'acció de la brigada politicosocial i el tribunal especial de repressió de la maçoneria i el comunisme. No debades, Ulibarri va ser nomenat primer president del TERMC i després, com a vocal, tenia un paper d'instructor. Però no tan sols això, sinó que el mateix Ulibarri es va encarregar dels estudis previs que definirien el TERMC.

És ben contundent la carta tramesa a Ulibarri per Palau, cap de l'oficina de Barcelona, el 6 d'abril de 1940, poc després de la creació d'aquest tribunal, on li deia:

"Vd. debe continuar muy atareado en la importantísima labor de su cargo y recogiendo el A. Espº se le presentará ahora ocasión extraordinaria de aportar preciosos datos para completar los que ya tiene. Me alegró mucho el ver cómo se van apretando las clavijas."

6. Conclusions

Per tot el que hem exposat, cal veure aquesta operació dins del context històric de la Guerra Civil, en el moment en què Franco havia accedit a la *"Jefatura"* de l'Estat com a dictador i quan els sublevats tenien la seguretat que guanyaven la guerra. No és, doncs, un fet aïllat, sinó que és una peça més de la construcció del nou Estat del Movimiento

Nacional, que es va basar en la voluntat d'anorrear tot el fet social i polític que havia desembocat en la República. Aquest anorreament volia dir la persecució de persones, institucions i entitats per mitjà de processos penals, a través dels consells de guerra, dels processos de responsabilitats polítiques de repressió econòmica i, a partir de la fi de la guerra, la persecució ideològica dels ciutadans sobre la base de la instauració del delictes d'opinió, a través dels processos del Tribunal Especial de Represión de la Masonería y el Comunismo.

Dins d'aquest context, l'operació va ser concebuda i duta a terme per Marcelino de Ulibarri y Eguiraz, a través de la creació de la DERD, que formava part del Ministeri de la Governació, comandat per una de les persones de més influència en el primer govern de Franco, Ramon Serrano Súñer. Va ser concebuda per fer-ne una eina imprescindible que obtingués dades de persones i entitats que servissin per elaborar informes i fitxes de persones que eren posades a mans de la policia i els tribunals militars i polítics, per tal de dur a terme aquesta persecució i repressió.

Amb aquest objectiu es va proposar arrabassar tota la documentació de l'enemic, que volia dir la documentació d'institucions, partits, sindicats, entitats i particulars que s'enquadraven en el marc de llibertat ideològica, política i cultural de la República. Pel que fa a Catalunya, veiem que va ser, de bon tros, on es van posar més esforç i mitjans materials i humans per assolir-ho.

La intervenció de documents, llibres, publicacions, banderes i altres elements li donava també el caràcter de botí de guerra, propi d'un Estat militarista. Al llarg de la història, el botí ha representat un símbol del triomf sobre el vençut. Si no tingués aquest significat, no s'entendria que, en el material intervingut, a més de documents, llibres i publicacions, hi hagués banderes o segells d'entitats.

Aquesta operació també es proposava destruir qualsevol rastre de la presència i de les idees dels qui consideraven l'enemic. Pretenia destruir tot signe o testimoni del lliurepensament i d'una societat democràtica. Això es feia segrestant tots els llibres que es poguessin trobar en biblioteques públiques o llibreries per mantenir-los fora de l'abast dels ciutadans quan consideraven que contenien aquests ideals. A les oficines de Salamanca es va aplegar, a més de tots els documents de l'enemic, una mostra dels llibres i les publicacions. La resta dels intervinguts foren destruïts sistemàticament. Amb el segrest i la destrucció de tot rastre documental, de llibres, de publicacions i fins i tot d'imatges gràfiques, es volia fer desaparèixer la memòria històrica de tot el que havia estat una societat amb llibertat de pensament i un Estat no confessional, per poder bastir un Estat sense llibertat i plenament confessional.

També van voler esborrar tot rastre d'una República que s'havia bastit com un nou Estat que reconeixia l'autonomia política d'uns pobles sotmesos a l'Estat unitarista des de la instauració de la monarquia borbònica. Per això va ser "derogat" l'Estatut d'Autonomia de Catalunya

i el Govern de la Generalitat, de la mateixa manera que es va dedicar una especial cura en la delegació del Govern d'Euskadi a Catalunya. L'autonomia política era considerada un crim contra les essències de l'Espanya unitària i unificada. Per això i no per altra cosa, trobem els documents del Parlament i del Govern català entre els que es van fer servir per a la confecció de la Causa General. En l'argot del nou règim, l'objectiu era la persecució del "*separatismo*".

Hem de tenir en compte que aquest operatiu es va posar en funcionament al País Basc i que, en ser aplicat a Catalunya, es va destinar el nombre més gran de mitjans personals i materials del conjunt d'operacions dutes a terme per la DERD.

Aparentment sorprèn que, entre la documentació, se'n trobi de molts anys abans del període republicà. Això no és una mostra de poca cura o de barroeria dels qui feien la requisita. De fet, és la prova més evident del caràcter, àdhuc inquisitorial, de l'operació, que volia esborrar fins al darrer rastre històric documental de les societats o les entitats de caire republicà o d'altra mena, que constituïen un moviment que a Catalunya havia nascut el segle XIX.

També cal destacar que aquesta operació no tenia cap voluntat de preservar aquest fons documental immens que es va intervenir. Ni tampoc hi havia la voluntat de crear cap mena d'arxiu, encara que fos amb normes absurdes o contràries als principis de l'arxivística. Encara ara es pot veure la manca d'ordre dels documents, que estan deslligats de les sèries a què pertanyien en ser intervinguts. Això prova que no tenien cap interès en la documentació en si, sinó només com un instrument dels objectius repressius per als quals es va utilitzar. Un cop buidada la informació que els interessava, es deixava en un magatzem, tal com hi arribava, sense cap ordre ni cura. Hi ha testimonis de persones que van visitar el fons els anys setanta i vuitanta que donen fe del desordre i fins i tot sembla que, en els trasllats dels documents de diversos edificis fins a la seu actual, es van perdre o destruir part dels documents.

Tampoc els feia cap recança disgregar-los per tal de poder dur a terme els objectius. També n'és una mostra les col·leccions de llibres, que s'usaven per a fer biblioteques o fons de documentació policials.

Després de vint-i-cinc anys de restabliment de l'Estat de dret i de la reinstauració del Govern autònom i del Parlament de Catalunya, no té cap sentit que la documentació intervinguda encara no s'hagi retornat a les persones i a les entitats que n'eren propietàries. Per contra, com hem pogut veure, la DERD va afanyar-se a retornar els títols i les escriptures de documents particulars que, durant el període de guerra, s'havien pres a persones de dretes. Encara és més paradoxal que amb vint-i-cinc anys de democràcia encara no s'hagi fet un acte de restitució.

Aquesta operació se'ns mostra com un dels atacs més ignominiosos contra el patrimoni cultural d'un país, en aquest cas Catalunya, que puguem trobar en la història del món contemporani. És un dels grans atemptats que mai hagi comès un Estat totalitari contra el patrimoni

documental i arxivístic d'institucions, organitzacions polítiques, sindicats, entitats i persones.

L'operació de la Delegación del Estado para la Recuperación de Documentos es va sumar activament i entusiàstica a un operatiu repressiu que va posar a les seves mans tres milions de fitxes de ciutadans i ciutadanes, milers d'expedients d'antecedents i llistats facilitats a la policia i als tribunals de tota mena, a més dels expedients de milers d'actes d'escorcoll fets a persones i a institucions. Això hauria de ser mostrat, no als investigadors, sinó als ciutadans i ciutadanes, amb la voluntat de denunciar un acte ignominiós que cal que no es torni a repetir mai.

Conservar el fons documental segrestat al costat de la documentació fruit de les operacions repressives seria com voler mantenir els camps de concentració nazis amb els presos i els escarcellers. De fet, ja és prou colpadora la imatge que transmet passejar pels barracots, les filferrades i els forns crematoris. Els camps es mostren avui buits. Per això, un cop assolida la llibertat, tampoc té sentit mantenir el segrest d'uns fons documentals que han de retornar als seus llocs d'origen. Mantenir-los allí és voler mantenir viu un acte ignominiós.

Amb el nou règim democràtic, les persones perseguides durant la dictadura han estat rehabilitades, els sindicats i les organitzacions polítiques també. A Catalunya, el Govern de la Generalitat va ser restablert derogant el decret de 1938⁷⁰, amb el qual es justificaven els espoliadors. Ara només manca restituir-los als qui se'ls va arrabassar injustament.

El Col·legi de San Ambrosio és el gran camp de concentració on es va projectar una de les operacions que van contribuir al genocidi cultural i de pensament del nostre país. Mantenir-lo així és seguir contribuint a la tasca d'amagar la memòria de Catalunya, i també del País Basc, dos objectius que l'Estat unitarista es va plantejar per esborrar el dret a la pròpia cultura i a l'autogovern que la República els havia retornat.

Notes

- 1 L'inventari va ser publicat: *Inventari de la documentació de la Generalitat de Catalunya al "Archivo Histórico Nacional. Sección Guerra Civil"*; sota la direcció de M. Teresa Díez de los Ríos San Juan; amb la col·laboració de Carmen Pastor, Sagrario Flores, Miquel Casademont [et altri]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1992.
- 2 Vegeu <www.mcu.es/lab/archivos/SGC1>.
- 3 Aquest article es basa en un estudi més extens que he realitzat sobre l'abast de la confiscació de la documentació duta a terme a Catalunya pels franquistes arran de l'ocupació del país.
- 4 Decret del 26 d'abril de 1938 (BOE, núm. 553, de 27 d'abril) del Ministeri de l'Interior. Ramon Serrano Súñer, després de morir Martínez Anido, que era ministre d'Ordre Públic, va aplegar totes les competències policials com a Ministre de la Governació.
- 5 Decret de 7 de maig de 1938 (BOE, núm. 568, de 12 de maig).
- 6 Utilitzo aquesta paraula que és la que es farà servir a partir d'aquest decret. Paraula que és un eufemisme i que alternaré amb la més adient: "confiscar".
- 7 Decret núm. 108, de 13 de setembre de 1936.
- 8 Article 2 del Decret.
- 9 Article 5 del Decret.
- 10 Decret núm. 1.909, de 23 de desembre de 1936.
- 11 Article 2 i 3 del Decret núm. 1.909.
- 12 Ordre de 16 de setembre de 1937.
- 13 Article 5 i 6 de l'Ordre de 16 de setembre de 1937.
- 14 El llibreter Batlle, del carrer de la Palla de Barcelona, m'ha explicat que una vegada un policia va entrar a la seva llibreria i, en veure que en un llibre d'art hi havia una làmina d'un nu, se li va endur tots els llibres del prestatge. En demanar-li per què ho feien, li van dir "*por si se contagian*".
- 15 Cuartel General de Franco.
- 16 L'1 d'octubre del 1936, Franco va ser proclamat cap d'estat a Burgos.
- 17 DNSD, Recuperación, Secretaría. Per una circular interna del 30 de setembre de 1944, es va red denominar la DERD en Delegación Nacional de Servicios Documentales, integrada també amb Servicios Especiales, dependent de la Presidencia del Gobierno. El Decret de 21 de febrer de 1958 va posar l'organisme dins de la Dirección General de Seguridad, que va perviure fins a la fi del franquisme.
- 18 Juan Fuentes el trobarem després formant part d'un dels equips d'escorcoll que van actuar a Catalunya dins de la DERD. Ell i Palau van ser els dos catalans que van tenir un paper destacat en aquest organisme.
- 19 Secretaría General, Expedient personal. Informe d'Ulibarri a Franco del 8 d'agost de 1938.
- 20 DNSD, Recuperación, Secretaría. Informe anònim, titulat "Recuperación de Documentos en las plazas conquistadas" i que atribueixo a Ulibarri, que ja era responsable de l'oficina.
- 21 DNSD, Recuperación, Secretaría. Informe anònim titulat "Recuperación de Documentos".

- 22 DNSD, Recuperación, Secretaría. Informe titulat "Recuperación de Documentos y O.I.P.A. Presupuesto y organización".
- 23 En aquell moment havia estat ocupada Bilbao i s'acabava de prendre la determinació d'elaborar llistats de llocs de les zones a ocupar.
- 24 DNSD, Recuperación, Secretaría.
- 25 DNSD, Recuperación, Secretaría. "Recuperación de documentos en Barcelona. III año triunfal".
- 26 Es refereix evidentment al pla Cerdà, que recordem que va ser imposat pel Ministerio de Fomento al pla de Rovira i Trias, que havia obtingut el premi en el concurs que va organitzar la ciutat. Evidentment, Cerdà representava un urbanisme fet per un progressista del segle, que va formar part de la tradició lliurepensadora que políticament culminaria amb el republicanisme.
- 27 Carta de Martín Sastre a Ulibarri des de Saragossa, el 29 d'abril del 38, quan ja s'havia ocupat fins al Mediterrani, tot trencant la comunicació entre Barcelona i València.
- 28 DNSD, Secretaría General.
- 29 DNSD, Secretaría General.
- 30 D. de 25 de gener de 1939, creant la Jefatura y Servicios de Ocupación de Barcelona.
- 31 D. de 10 de juliol de 1939, publicat al BOE l'1 d'agost.
- 32 Recuperación, Barcelona, Secretaría, C46/1.
- 33 Circular publicada per Álvarez Arenas al BOPB, núm. 111, del 1939.
- 34 Ordre del 30 d'octubre de 1936, desplegant el decret de partits 108/36, que disposava la depuració de tots els funcionaris públics.
- 35 L'Auditoria de Guerra de Barcelona es va instal·lar al Palau de Justicia.
- 36 El 7 de febrer, l'equip Queralt va dedicar el dia a anar a cercar tota la documentació que hi havia a la delegació de la FET y de las JONS, al Passeig de Gràcia, núm. 64, de Barcelona.
- 37 Era fill de Bravo Portillo, comissari de policia de l'època del pistolerisme a Barcelona, amb Martínez Anido.
- 38 Llibre d'escorcolls de Barcelona. DNSD, Recuperación, Barcelona, Secretaría, C46.
- 39 Tots els escorcolls van ser fets per Julio Lasanta entre l'1 de març i el 23 de maig, amb el suport de Camín, i un escorcoll de Fuentes. L'inventari de les caixes de documentació del govern d'Euskadi es va trametre a Salamanca, amb l'acta d'escorcoll de la seu del Govern, l'11 d'agost del 39, per ordre d'Ulibarri.
- 40 Al *Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, núm. 48 (febrer-març de 1936) es deia que era en procés d'edició el tercer volum de la *Història de Catalunya* de Ferran Soldevila i F. Valls Taberner.
- 41 ERC sempre és anomenada Esquerra o Izquierda Catalana, nom que era utilitzat també en la llista de partits suprimits en l'Ordre de 10 de gener de 1937, que desenvolupava el Decret de partits polítics, núm. 108, de 13 de setembre de 1936. Moltes vegades també es confon esquerra amb el partit Izquierda Republicana. Se n'escorcollaren en total una quarantena de locals.
- 42 A l'Avinguda de les Corts Catalanes, núm. 49, on consta a l'escorcoll que era l'antiga seu d'una escola anarquista i que després fou la seu del parc d'automòbils de l'exèrcit

- del nord, l'equip de Fuentes va localitzar, el 22 de febrer, 4 sacs de documentació de Francesc Cambó.
- 43 Sunyol era president del FC Barcelona i editor del diari *La Rambla*, que en temps de guerra va ser intervingut pel PSUC després que el seu director, Joaquim Ventalló, fugís en ser amenaçat per la FAI.
 - 44 Recuperación, Barcelona, Secretaría, expedients. Al llibre *Els darrers dies de la Catalunya republicana*. Barcelona: Editorial Proa, 1999, pàg. 50, diu que es va oblidar, en marxar de Barcelona, l'original mecanografiat d'una obra gairebé acabada: *Síntesi de la història de Catalunya*.
 - 45 Va succeir el 9 de juny de 1938 a Rafael Tasis i Lamarca. Tasis, Rafael. *Les presons dels altres. Records d'un escarceller d'ocasió*. Barcelona: Editorial Pòrtic, 1990, pàg. 184.
 - 46 El CENU va ser l'organisme creat per la Generalitat que va fer-se càrrec de l'ensenyament a Catalunya, assumint el funcionament de les escoles religioses abandonades i establint un pla d'escolarització integral del país, bé que l'Estatut del 32 li deixava migrades competències escolars, que es reservava en bona part el govern de l'Estat.
 - 47 L'edifici situat al carrer de Sant Pere més baix, núm. 7, va passar a ser propietat de la Diputació de Barcelona, on hi ha tingut en els darrers anys la seu de l'Institut del Teatre.
 - 48 DURAN I SANPERE, Agustí. *Barcelona i la seva història*. Barcelona: Ed. Curial, 1975, vol. 3, pàgs. 622-639. Duran va acollir a l'Arxiu de la Ciutat molts documents de la Generalitat que, amb d'altra documentació clandestina de la postguerra, va restar amagada fins que a la fi del franquisme es va obrir a consulta i ara és dipositada a l'ANC.
 - 49 Al "*parte*" de l'equip Fuentes del dia 20 de febrer consta el primer escorcoll i precinte de les habitacions de la torre i, el 3 de juny, es van portar a la Paperera 953 quilos de publicacions, amb la qual cosa va acabar la classificació de la biblioteca particular, que es va portar en sacs al magatzem del garatge.
 - 50 La filla del senyor Capo m'ha informat que la seva mare era llevadora i tenia els aparells de fer la seva feina.
 - 51 Contesta en un ofici l'alcalde Juan Cusidó fent servir el segell de l'Ajuntament en català el 8 de març de 1939.
 - 52 El 4 de febrer, el cap dels serveis d'ocupació, el general Álvarez Arenas, va autoritzar l'ocupació de la Torre de Muntaner, que havia estat seu del Consell d'Estat de la República.
 - 53 Tot just acabats d'entrar a Barcelona, el dia 29 de gener, van demanar de poder ocupar una botiga per a magatzem, el principal i el primer pis i els va ser autoritzat l'endemà pel sotsdelegat d'Ordre públic.
 - 54 En una carta de Comín a Ulibarri, que està convalescent a Estella, l'informa de la seva tasca d'organització del servei.
 - 55 Les fitxes de Rovira i Virgili que he pogut veure eren de referències d'articles en diverses publicacions, anuncis de conferències i un viatge a l'URSS anunciat al periòdic *Frente Rojo* del PCE.
 - 56 Recuperación, Barcelona, Secretaría.
 - 57 El 12 de juny hi ha el darrer "*parte*" del departament de classificació i arxiu.

- 58 Havia estat un local d'Esquerra Republicana de Catalunya, el Centre Català Republicà d'Esquerra.
- 59 Es refereix a la documentació de membres del SIM republicà que Pedro Ruiz de Ulibarri, nebot del delegat i que era el responsable de classificació de l'oficina de Barcelona, classificava amb ajut de dos agents de la brigada politicosocial.
- 60 Pompeu Fabra vivia a Prada de Conflent, on moriria el 1948.
- 61 Decret de 26 d'abril de 1940, encarregat al fiscal del Tribunal Suprem.
- 62 AHN, caixa 1746/126 ("Certificacions de sentències i decrets de commutació de penes"), caixa 1637/7 i 8 ("Certificacions dels decrets de commutació de penes, 1937"), caixa 1637/138 ("Commutació de penes de mort, 1937-39"). Tribunal de Responsabilitats civils de Catalunya, 1937.
- 63 Es va editar un llibre propagandístic que no tenia res a veure amb l'informe de la causa anunciada Causa General: *La dominación roja en España*. Madrid: Ministerio de Justicia, 1944.
- 64 Aquest butlletí era per a informació restringida de la policia i el va començar a publicar l'octubre del 38 fins al febrer del 39. El va interrompre quan Comín estava destinat a la DERD. Va ser reprès el juliol del 1941.
- 65 Llei 9, de 1940, BOE de 13 de febrer. Decret de Partits, núm. 108, de 13 de setembre de 1936.
- 66 No puc considerar un procediment judicial quelcom que era una pura estructura política sense cap mena de garantia i que posava les bases d'un Estat que no es podrà considerar en tota la seva història d'Estat de dret.
- 67 Llei d'1 de març de 1940. BOE del 2 de març. Pel Decret del 4 de juny de 1940, es constituïa el Tribunal, netament polític, format per un general, un cap de la Falange i dos advocats, nomenats per Franco.
- 68 El TERMC va ser substituït pel Tribunal d'Ordre Públic (TOP) (Decret de l'11 de febrer de 1964), que va seguir essent l'eina repressiva contra la llibertat de pensament i d'expressió mentre va durar la dictadura franquista.
- 69 Al Decret de 31 de març de 1941 va ser nomenat un nou tribunal de les mateixes característiques, presidit per Andrés Saliquet, tinent general i constant-hi com a vocal Ulibarri, com a "consejero nacional de FET y de las JONS". Saliquet era un dels generals que van formar la Junta de Defensa Nacional, presidida per Mola, que va encapçalar el cop d'estat contra la República.
- 70 Pel Reial Decret Llei 41/1977, de 29 de setembre, es va restablir la Generalitat i es va derogar el decret que l'havia suprimida (D. de 5 d'abril de 1938).

Resumen

Partiendo de la pregunta “¿por qué la mayor parte de la documentación de la Cataluña republicana se encuentra en el Archivo de Salamanca?”, este artículo analiza la política de confiscación que el Movimiento Nacional de Franco ejerció sobre el patrimonio documental republicano durante la guerra civil española, entre 1936 y 1939. Estudia los orígenes, los objetivos y el desarrollo de la operación de secuestro de documentación llevada a cabo por la Delegación del Estado para la Recuperación de Documentos. Explica que esta confiscación fue un elemento imprescindible para la efectividad de la represión franquista contra las personas, las organizaciones y las instituciones republicanas y de la Cataluña autónoma. Constata que la represión formó parte del genocidio cultural que pretendía borrar todo rastro y testimonio del adversario y de su pensamiento. Y concluye preguntándose si mantener los archivos en Salamanca no es mantener vivo uno de los actos más ignominiosos llevados a cabo en el s. XX contra el patrimonio cultural de un país, en este caso, de Cataluña.

Résumé

A partir de la question, “pourquoi la plupart de la documentation concernant la Catalogne républicaine se trouve-t-elle dans les Archives de Salamanca?”, cet article analyse la politique de confiscation que le Mouvement national de Franco a exercé sur le patrimoine documentaire républicain pendant la guerre civile espagnole, entre 1936 et 1939. Il étudie les origines, les objectifs et le déroulement de l'opération de séquestre de la documentation effectuée par la Délégation de l'Etat pour la récupération des documents. Il explique que cette confiscation a été un élément indispensable pour que la répression franquiste soit efficace contre les individus, les organisations et les institutions républicaines et de la Catalogne autonome. Il constate que la répression a fait partie du génocide culturel qui voulait effacer toute trace et tout témoignage de l'adversaire et de sa pensée. Et il conclut en se demandant si le fait de conserver les archives à Salamanca n'équivaut pas à maintenir vivant l'un des actes les plus ignominieux réalisés au XXe siècle contre le patrimoine culturel d'un pays, dans ce cas, de Catalogne.

Summary

Taking as a starting point the question of why most of Republican Catalonia's documentation is to be found in the Salamanca archives, this paper analyses the confiscation policy which Franco's “National

Movement” applied in relation to the Republican document heritage during the 1936-39 Spanish Civil War. It looks at the origins, objectives and implementation of this documentation impounding operation carried out by the “State Delegation for Document Recovery”. It explains how such confiscation was an essential factor in the effectiveness of Francoist repression against individuals, organisations and Republican and autonomous Catalan institutions. It notes that this repression formed part of a cultural genocide which sought to wipe out all traces of and witness to the adversary and his way of thinking. The paper concludes by asking whether keeping the archives in Salamanca is a way of keeping alive one of the most ignominious acts carried out in the 20th century against the cultural heritage of a country, in this case Catalonia.

